

SELITYKSIÄ
NIMIHAKEMISTO

SELITYKSIÄ

¹ Engelsin kirjoittama artikkelisarja *Vallankumous ja vastavallankumous Saksassa* sisältää yhteenvedot vuosien 1848—1849 vallankumouksesta. Näissä kirjoituksissa tekijä analysoi syvällisesti historiallisen materialismin asenteista vallankumouksen edellytyksiä, tärkeimpiä kehitysvaiheita sekä eri luokkien ja puolueiden asenteita. Teoksessa kehitellään proletariaatin vallankumoustaistelun taktisia periaatteita ja se laskee perustan marxilaiselle opille aseellisesta kapinasta.

Artikkelisarja ilmestyi »New York Daily Tribune» lehdessä 1851—1852. Engels oli kirjoittanut sen Marxin pyynnöstä; Marx itse oli tuolloin kiinni taloustieteellisissä tutkimuksissaan. Teos julkaistiin »Tribune» lehdessä Marxin allekirjoittamana, koska juuri hän oli lehden virallinen kirjeenvaihtaja. Sen todellinen kirjoittaja saatiin tietää vasta 1913 Marxin ja Engelsin kirjeenvaihdon julkaisemisen yhteydessä.

² *In partibus infidelium* (kirjaimellisesti käännettynä 'uskottomien maassa'). Niiden katolisten piispojen arvonimeen liitettävä lisäys, jotka määrättiin vain nimellisesti piispanvirkaan ei-kristillisissä maissa. Marx ja Engels käyttivät tätä sanontaa usein puhuessaan erilaisista emigranttihalituksista, joita muodostettiin ulkomailla ottamatta lainkaan huomioon maassa vallitsevaa tilannetta.

³ »Tribune» on edistysmielisen porvarillisen sanomalehden »New York Daily Tribunen» (New Yorkin jokapäiväinen tribuuni) lyhennetty nimi. Lehti ilmestyi 1841—1924; Marx ja Engels avustivat sitä elokuusta 1851 maaliskuuhun 1862.

⁴ *Kontinentaalijärjestelmä* eli *mannermaansulkemus* oli Napoleon I:n 1806 Euroopan mantereen maille julistama kielto käydä kauppaa Englannin kanssa. Mannermaansulkemuksen toteuttamiseen osallistuivat Espanja, Napoli, Hollanti, Preussi, Tanska, Venäjä, Itävalta ja eräät muut maat.

⁵ *Vuoden 1818 tulliasetus* merkitsi sisäisten tullien lakkauttamista Preussin alueella.

- ⁶ *Tulliliittoon* (perustettiin 1834 Preussin johdolla) tulivat mukaan melkein kaikki Saksan valtiot. Säättämällä yhteiset tullirajat se myötävaikutti Saksan myöhempään valtiolliseen yhteenliittymiseen.
- ⁷ *Sleesian* kankureiden kapina (4.—6. kesäkuuta 1844), joka oli proletariaatin ja porvariston ensimmäinen suuri yhteenotto Saksassa, sekä *tšekkiläisten* työläisten kapina kesäkuun jälkipuoliskolla 1844 kukistettiin julmasti hallituksen sotavaen voimin.
- ⁸ *Saksan liitto* (perustettiin 8. kesäkuuta 1815 Wienin kongressissa) merkitsi Saksan feodaalis-monarkististen valtioiden liittoutumista ja laillisti Saksan poliittisen ja taloudellisen pirstoutuneisuuden.
- ⁹ *Liittopäivät* eli Frankfurt am Mainissa istuntojaan pitänyt Saksan liiton keskuselin oli Saksan hallitusten noudattaman taantumuksellisen politiikan välikappale.
- ¹⁰ Niin sanottu *tulliyhdistys* (Steuerverein) perustettiin toukuussa 1834; siihen kuuluivat sellaiset saksalaiset valtiot kuin Hannover, Braunschweig, Oldenburg ja Schaumburg-Lippe, jotka olivat kiinnostuneita kaupankäynnistä Englannin kanssa. Vuoteen 1854 mennessä tuo erillinen yhdistys hajosi ja sen osanottajat liittyivät tulliliittoon (ks. selitystä 6.).
- ¹¹ Vuosien 1814—1815 Wienin kongressissa Euroopan taantumuksen johdossa olleet Itävalta, Englanti ja tsaristinen Venäjä piittaamatta kansojen kansallisen yhdistymisen ja riippumattomuuden eduista muuttivat Euroopan karttaa tarkoituksenaan palauttaa ennalleen legitiimit monarkiat.
- ¹² Heinäkuussa 1830 Ranskassa puhkesi porvarillinen vallankumous, jota seurasivat kapinat useissa Euroopan maissa: Belgiassa, Puolassa, Saksassa ja Italiassa.
- ¹³ *Nuori Saksa* oli 1830-luvulla syntynyt kirjallinen ryhmä. Sen jäsenten kaunokirjallisissa ja publisistisissa teoksissa kuvastuivat pikkuporvariston oppositiomielialat ja niissä puolustettiin omantunnon ja painovapautta.
- ¹⁴ *Pyhä allianssi* oli 1815 tsaristisen Venäjän, Itävallan ja Preussin perustama Euroopan yksinvaltioiden taantumuksellinen liitto. Sen tehtävänä oli tukahduttaa eri maissa puhkeavat vallankumoukselliset liikkeet ja säilyttää siellä ennallaan feodaalis-monarkistiset valtakomennot.
- ¹⁵ »*Berliner politisches Wochenblatt*» (Berliinin poliittinen viikko-lehti) oli ääritantumuksellinen lehti, joka ilmestyi 1831—1841 oikeustieteen historiallisen koulukunnan useiden edustajien avustamana.
- ¹⁶ *Oikeustieteen historiallinen koulukunta* syntyi Saksassa 1700-luvun lopulla; se oli taantumuksellinen suuntaus historia- ja oikeustieteessä.

- ¹⁷ *Legitimistit* olivat perinnöllisen suurmaanomistuksen etuja ajavan 1830 kukistetun »legitiimin» (laillisen) Bourbonien hallitsijasuvun kannattajia. Taistelussaan rahaylimystöön ja suurporvaristoon nojannutta vallassa ollutta Orléansien (1830—1848) sukua vastaan osa legitimisteistä turvautui usein sosiaaliseen demagogiaan ja tekeytyi työtätekevien puolustajaksi porvariston riistolta.
- ¹⁸ »*Rheinische Zeitung für Politik, Handel und Gewerbe*» (Reinin politiikka-, kauppa- ja teollisuuslehti) oli Kölnissä tammi-kuun 1. päivästä 1842 maaliskuun 31. päivään 1843 ilmestynyt päivälehti. Marx avusti lehteä huhtikuusta 1842 ja saman vuoden lokakuussa hänestä tuli yksi sen toimittajista.
- ¹⁹ *Yhdistetyillä valiokunnilla* tarkoitetaan Preussin provinssi-maapäivien kokoonpanostaan valitsemia säätyjakoisia neuvo-antavia vallanelimiä.
- ²⁰ *Seehandlung* (Merikauppa) oli Preussissa 1772 perustettu kauppa- ja luottoyhtiö. Valtio oli myöntänyt sille useita huomattavia etuoikeuksia ja se puolestaan myönsi suuria lainoja hallitukselle.
- ²¹ *Yhdistetyt maapäivät* oli provinssien säätyjakoisten maapäivien yhteinen kokous. Se kutsuttiin koolle Berliinissä 1847 takamaan kuninkaan ulkomaanlainaa. Kun kuningas kieltäytyi tyydyttämästä maapäivien porvarillisen enemmistön varsin vähäisiä poliittisia vaatimuksia, niin maapäivät kieltäytyivät takaamasta lainaa, ja kuningas laski ne hajalle saman vuoden kesäkuussa.
- ²² Tämä on vihjaus saksalaisen eli »todellisen» sosialismin edustajien teoksiin. Se oli Saksassa 1840-luvulla pääasiallisesti pikkuporvarillisen sivistyneistön keskuudessa levinnyt suuntaus.
- ²³ *Gothan puolueen* perustivat kesäkuussa 1849 vastavallankumouksellisen suurporvariston edustajat ja oikeistoliberaalit. Puolue piti tehtävänänsä koko Saksan yhdistämistä (ilman Itävaltaa) Hohenzollernien hallitseman Preussin johdolla.
- ²⁴ *Saksalais-katolinen liike* virisi 1844 ja siihen tulivat mukaan keski- ja pikkuporvariston laajat kerrokset. Liike suuntautui katolisen kirkon mystisismiin ja tekopyhyyden äärimmäisiä ilmauksia vastaan. Liikkeen kannattajat kiistivät paavin ylivallan sekä useat katoliset dogmit ja kirkonmenot ja pyrkivät mukauttamaan katolisen uskonnon saksalaisen porvariston tarpeisiin.
- Vapaat seurakunnat* olivat 1846 virallisesta protestantisesta kirkosta eronneita seurakuntia. Tässä uskonnollisessa oppositiossa ilmeni se tyytymättömyys, jota Saksassa vallinnut taantumus oli herättänyt 1840-luvulla porvariston keskuudessa. Vuonna 1859 vapaat seurakunnat ja saksalais-katolisen liikkeen edustajat liittyivät yhteen.

- ²⁵ *Unitaarit* eli antitrinitaarit edustivat 1500-luvulla Saksassa syntynyttä uskonnollista virtausta, jossa heijastui kansanjoukkojen ja radikaalin porvariston taistelu feodaalista järjestelmää ja feodaalista kirkkoa vastaan. Englannissa ja Amerikassa unitarismi sai jalansijaa alkaen 1600-luvulta. 1800-luvulla unitarismiin doktriini asetti etualalle uskonnon siveelliset näkökohdat ja vastusti sen ulkonaisia rituaaleja.
- ²⁶ Aina elokuuhun 1806 Saksa kuului 900-luvulla perustettuun ns. saksalaisen kansakunnan Pyhään Rooman valtakuntaan, joka oli keisarin ylivallan tunnustaneiden feodaalisten ruhtinaskuntien ja vapaiden kaupunkien liitto.
- ²⁷ Yhtenäisen ja jakamattoman Saksan tasavallan tunnuksen Marx ja Engels esittivät jo vuoden 1848 vallankumouksen aattona.
- ²⁸ On puhe ns. *ensimmäisestä oopiumisodasta* (1839—1842). Se oli Englannin Kiinaa vastaan käymä valloitusota, joka pani alulle Kiinan muuttamisen puolisiirtomaaksi.
- ²⁹ Krakovan kansallisen vapautuskapinan ohella helmi—maaliskuussa 1846 Galitsiassa puhkesi suuri talonpoikaikapina, jota Itävallan hallitsevat piirit käyttivät hyväkseen tukahduttaakseen aateliston oppositioliikkeen. Kukistettuaan Krakovan kapinan Itävallan hallitus tukahdutti myös Galitsian talonpoikaikapinan.
- ³⁰ Tarkoitetaan Italian kansallista vapautussotaa, jota se kävi Itävallan herruutta vastaan 1848—1849. Maansa vallankumouksellista yhdistämistä pelänneiden Italian hallitsevien luokkien petollinen käyttäytyminen johti Italian tappioon taistelussa Itävaltaa vastaan.
- ³¹ *Frankfurtin kansalliskokous* kutsuttiin koolle Saksan maaliskuun vallankumouksen jälkeen; se aloitti istuntonsa 18. toukokuuta 1848 Frankfurt am Mainissa. Kokouksen päätehtävänä oli Saksan valtiollisen pirstoutuneisuuden poistaminen ja yleis-saksalaisen valtiosäännön laatiminen. Kokouksen liberaalin enemmistön pelkuruus ja horjunta sekä vasemmistosiiven epärointi ja epäjohdonmukaisuus olivat syynä siihen, ettei kansalliskokous rohjennut ottaa käsiinsä ylintä valtaa maassa eikä pystynyt asettumaan päättävälle kannalle vuosien 1848—1849 vallankumouksen peruskysymyksissä. Kokouksen oli pakko siirtyä 30. toukokuuta 1849 Stuttgartiin, jossa se ajettiin asevoimin hajalle 18. kesäkuuta.
- ³² 26. elokuuta 1848 Tanska ja Preussi solmivat välirauhan Malmössä. Kansanjoukkojen painostuksesta Preussin oli ollut pakko osallistua sotaan Schleswigin ja Holsteinin kapinallisten puolella näiden taistellessa Saksan yhdistämisen puolesta Tanskan herruutta vastaan. Käytyään Tanskaa vastaan näennäistä sotaa Preussi solmi sen kanssa häpeällisen 7 kuukauden välirauhan, jonka Frankfurtin kansalliskokous ratifioi syyskuussa. Sota-toimet uusiutuivat maaliskuussa 1849. Heinäkuussa 1850 Preus-

si solmi kuitenkin Tanskan kanssa rauhansopimuksen, mikä antoi jälkimmäiselle mahdollisuuden kukistaa kapinan.

- ³³ *Hussilaissodat* olivat tšekkiläisten 1419—1437 saksalaisia feodaaleja ja katolista kirkkoa vastaan käymiä kansallisia vapautussotia. Ne saivat nimensä tšekkiläistä uskonpuhdistusta johtaneen Jan Husin (1369—1415) mukaan.
- ³⁴ Sen oikean arvion ohella, jonka Engels antaa Itävallan slaavilaisten kansojen kansallisten liikkeiden objektiivisesta roolista vuosien 1848—1849 konkreettisissa oloissa, teos sisältää myös eräitä näiden kansojen historiallisia kohtaloita koskevia virheellisiä väittämiä. Engels kehrittelee ajatusta, että nuo kansat eivät enää kykene itsenäiseen kansalliseen elämään ja voimakkaat naapurit nielevät ne väistämättä. Tämä Engelsin päätelmä saa pääasiallisen selityksensä siitä yleisestä näkemyksestä pienten kansojen kohtaloista, joka hänellä oli tuolloin muovautunut. Engelsin mielestä historiallisen kehityksen kulku ja sen kapitalismin oloissa keskittymisenä ja suurten valtioiden muodostumisena ilmenevä päätendenssi johtaisi pienten kansojen sulautumiseen suuriin kansakuntiin. Pantuaan aivan oikein merkillille kapitalismille ominaisen keskittymisen ja suurvaltioiden muodostumisen tendenssin Engels ei kuitenkaan ottanut huomioon toista tendenssiä, nimittäin pienten kansojen taistelua kansallista sortoa vastaan, riippumattomuutensa puolesta ja näiden pyrkimystä kansallisten valtioiden muodostamiseen. Sitä mukaa kuin laajat kansanjoukot tulivat mukaan kansalliseen vapautustaisteluun, sitä mukaa kuin kasvoivat kansanjoukkojen tietoisuus ja järjestyneisyys, pienten ja mm. Itävallan slaavilaisten kansojen kansalliset vapautusliikkeet kävivät yhä demokraattisemmiksi ja edistyksellisemmiksi luonteeltaan, ja vallankumoustaistelun rintama laajeni. Historia on nykyään osoittanut, että aikoinaan Itävallan keisarikuntaan kuuluneet pienet slaavilaiset kansat eivät ole ainoastaan pystyneet itsenäiseen kansalliseen kehitykseen ja oman valtiollisuutensa muodostamiseen, vaan ovat myös siirtyneet kaikkein edistyksellisimmän yhteiskuntajärjestelmän rakentajien riveihin.
- ³⁵ Prahassa 2. kesäkuuta 1848 työnsä aloittanut *Slaavilainen kongressi* osoitti, että Habsburgien keisarikunnan sortamien slaavilaisten kansojen kansallisessa liikkeessä oli olemassa kaksi eri virtausta. Kongressi ei pystynyt kehittämään yhtenäistä näkökantaa kansallisuuskysymyksen ratkaisemisessa. Radikaaliin siipeen kuulunut ja Prahan kesäkuun kapinaan 1848 aktiivisesti osallistunut osa kongressin jäsenistä joutui ankarien rankaisutoimien kohteeksi. Prahaan jääneet maltillis-liberaalin siiven edustajat ilmoittivat kesäkuun 16. päivänä istuntojen lykkäämisestä epämääräiseksi ajaksi.
- ³⁶ Chartistien Lontoossa 10. huhtikuuta 1848 pidettäväksi määräämä joukkomielenosoitus, jonka tarkoituksena oli esittää parlamentille kirjelmä Kansankartan hyväksymisestä, epäonnistui sen järjestäjien epäroinnin ja horjuvuuden vuoksi. Taan-

tumusvoimat käyttivät hyväkseen mielenosoituksen epäonnistumista hyökätäkseen työläisiä vastaan ja vainotakseen chartisteja.

- ³⁷ *Huhtikuun 16. päivänä 1848* Pariisissa järjestetty työläisten rauhanomainen mielenosoitus oli viemässä väliaikaiselle hallitukselle »työn järjestelyä» ja »ihmisen toista ihmistä kohtaan harjoittaman riiston poistamista» koskevaa anomuskirjelmää. Kulkueen pysäytti varta vasten tähän tarkoitukseen mobilisoiu porvarillinen kansalliskaarti.
- ³⁸ *15. toukokuuta 1848* Pariisin työläiset ja käsityöläiset tunkeutuivat kansankulkueen aikana Perustavan kokouksen istuntopöytäsiin, julistivat kokouksen hajalle lasketuksi ja muodostivat vallankumouksellisen hallituksen. Paikalle ehtinyt kansalliskaarti ja sotilasjoukot hajottivat tosin mielenosoittajat pian. Työläisten johtajat (Blanqui, Barbès, Albert, Raspail, Sobrier ym.) vangittiin.
- ³⁹ *15. toukokuuta 1848* Napolin kuningas Ferdinand II tukahdutti kansankapinan, laski hajalle kansalliskaartin, hajotti parlamentin ja kumosi 1848 kansanjoukkojen painostuksesta toimeenpannut uudistukset.
- ⁴⁰ *Kesäkuun kapinalla* tarkoitetaan Pariisin työväen sankarillista kapinaa 23.—26. kesäkuuta 1848. Ranskan porvaristo tukahdutti sen erittäin julmasti. Tätä kapinaa voidaan pitää historian ensimmäisenä suurena proletariaatin ja porvariston välisenä kansalaissotana.
- ⁴¹ Itävallan hallituksen 1. huhtikuuta 1848 julkaisemat *wäliaikaiset painoasioita koskevat säädökset* asettivat sanomalehden julkaisemisehdoksi suuren lunastusmaksun.
- ⁴² *Huhtikuun 25. päivänä 1848 hyväksytty perustuslaki* säätii valtiopäivävaalien kohdalla korkean varallisuussensuksen ja vakinaisen asuinpaikan sensuksen; sen mukaan edustuslaitos koostui kahdesta kamarista — alahuoneesta ja senaatista; maakuntien säätyjakoiset edustuslaitokset säilyivät ennallaan ja keisarille myönnettiin oikeus kumota kamarien hyväksymät lait.
- ⁴³ *Vuoden 1848 toukokuun 8. päivän vaalilaki* kielsi äänioikeuden työläisiltä, päiväläisiltä ja palvelijoilta. Osan senaatin jäsenistä nimitti keisari ja toinen osa valittiin välillisillä vaaleilla suurinta veroa maksaneista henkilöistä. Edustajakamarin vaalit olivat nekin välilliset.
- ⁴⁴ *Akateeminen legioona* oli Wienin yliopiston radikaalismielisten opiskelijoiden muodostama sotilaallistettu kansalaisjärjestö.
- ⁴⁵ »*Wiener Zeitung*» on hallituksen virallisen äänenkannattajan »Oesterreichisch Kaiserliche Wiener Zeitung» (Itävallan keisarillisen Wienin lehden) lyhennetty nimi. Lehti ilmestyi tällä nimellä vuodesta 1780.

- ⁴⁶ *Freetraderit* puolustivat vapaakauppaa ja valtion puuttumattomuutta talouselämään. 1840—1850-luvulla freetraderit muodostivat Englannissa erityisen poliittisen ryhmittymän, joka liittyi myöhemmin liberaaliin puolueeseen.
- ⁴⁷ *Világosissa* Görgeyn johtama Unkarin armeija antautui 13. elokuuta 1849 Venäjän tsaarin joukoille, jotka oli lähetetty tukahduttamaan Unkarin kapinaa.
- ⁴⁸ »*Neue Rheinische Zeitung. Organ der Demokratie*» (Uusi Reinin lehti. Demokratian äänenkannattaja) ilmestyi joka päivä Kölnissä Marxin toimittamana kesäkuun 1. päivästä 1848 toukuuun 19. päivään 1849. Toimituskuntaan kuului myös Engels.
- ⁴⁹ *Lancasterilaiset koulut* olivat varattomien vanhempien lapsille järjestettyjä kouluja, joissa noudatettiin vuoro-opetusjärjestelmää ja jotka olivat saaneet nimensä englantilaisen pedagogin Joseph Lancasterin mukaan.
- ⁵⁰ Ks. selitystä 31.
- ⁵¹ Vuonna 1636 John Hampden, josta tuli myöhemmin 1600-luvun Englannin porvarillisen vallankumouksen merkkimies, kieltäytyi maksamasta »laivaveroa», jota alahuone ei ollut hyväksynyt. Häntä vastaan nostettu oikeusjuttu myötävaikutti absolutismin vastaisen opposition voimistumiseen Englannin yhteiskuntapiiriin keskuudessa.
- Englannin pohjoisamerikkalaisten siirtomaiden vapaussodan (1775—1783) esinäytöksenä oli se, että amerikkalaiset kieltäytyivät 1766 maksamasta Englannin hallituksen säätämää leimaveroa sekä boikotoivat 1770-luvun alussa englantilaisia tavaroita.
- ⁵² Tämä on vihjaus Vendéen (Ranskan läntinen departementti) vastavallankumoukselliseen kapinaan, jonka aloittivat 1793 ranskalaiset rojalistit. Taistelussaan Ranskan vallankumousta vastaan he käyttivät hyväkseen tämän departementin takapajuista talonpojistoa.
- ⁵³ *Itä-Rooman valtakunnaksi* sanottiin orjanomistuksellisesta Rooman valtakunnasta 395 eronnutta ja myöhemmin Bysantin nimen saanutta valtiota, jonka pääkaupunkina oli Konstantinopol. Valtio oli olemassa turkkilaisten valloituksiin saakka 1453.
- ⁵⁴ 21. maaliskuuta 1848 Preussin porvarillisten ministereiden aloitteesta Berliinissä järjestettiin Saksan yhdistämisen merkeissä kuninkaallinen juhlasaattue ja manifestaatio. Fredrik Vilhelm IV ratsasti tuolloin Berliinin katuja hihassaan yhtenäistä Saksaa symboloiva musta-puna-kullanvärinen nauha ja piti valepatrioottisia puheita.
- ⁵⁵ On kyse niin sanottua valtakunnan perustuslakia tarkistamaan koolle kutsutusta konferenssista, jonka tuloksena 26. toukuuta 1849 Preussin, Saksin ja Hannoverin kuninkaat allekir-

- joittivat sopimuksen («kolmen kuninkaan unionin»). Tuo liitto oli Preussin yritys saavuttaa herruusasema Saksassa, sillä Preussin kuninkaasta olisi tullut valtakunnan hallitsija. Itävallan ja Venäjän painostuksesta Preussin oli pakko antaa periksi ja jo marraskuussa 1850 tämä luopui «unionista».
- ⁵⁶ *Paavalinkirkossa* Frankfurt am Mainissa Saksan kansalliskokous piti istuntojaan 18. päivästä toukokuuta 1848 toukokuun 30. päivään 1849.
- ⁵⁷ Viimeinen tämän sarjan artikkeleista ei ilmestynyt «New York Daily Tribunesa». Marxin tyttären Eleanor Marx-Avelingin painoon valmistamassa vuoden 1896 englanninkielisessä painoksessa samoin kuin useissa myöhemmissä painoksissa viimeiseksi artikkeliksi sijoitettiin Engelsin kirjoittama Askeinen Kölnin oikeusjuttu (ks. tätä osaa, s. 133—140), joka ei kuitenkaan kuulunut tähän sarjaan.
- ⁵⁸ *Kölnin kommunistien oikeusjuttu* (4. lokakuuta — 12. marraskuuta 1852) oli Preussin hallituksen yhtätoista Kommunistien liiton jäsentä vastaan järjestämä provokatorinen oikeusjuttu. Valheellisten asiapapereiden ja todisteiden perusteella valtiopetoksesta syytettyinä seitsemän henkeä syytteeseen asetetuista sai 3—6 vuoden pituisen vankilatuomion.
- ⁵⁹ *Kommunistien liitto* oli Marxin ja Engelsin perustama proletariaatin ensimmäinen kansainvälinen kommunistinen järjestö, joka toimi vuosina 1847—1852.
- ⁶⁰ Ks. selitystä 3.
- ⁶¹ Syyskuussa 1851 Ranskassa vangittiin paikallisten yhteisöjen jäseniä, jotka olivat kuuluneet syyskuussa 1850 Kommunistien liitosta eronneeseen Willichin—Schapperin ryhmäkuntaan. Tämän ryhmäkunnan hyväksymä pikkuporvarillinen salaliittolaistaktiikka mahdollisti sen, että erästä pariisilaista yhteisöä johtaneen provokaattori Chervalin avulla Ranskan ja Preussin poliisi saattoi tekaista jutun ns. saksalais-ranskalaisesta salaliitosta. Helmikuussa 1852 vangitut tuomittiin vallankaappauksen valmistelusta syytettyinä. Preussin poliisin yritykset syyttää myös Marxin ja Engelsin johtamaa Kommunistien liittoa osallisuudesta saksalais-ranskalaiseen salaliittoon epäonistuivat täydellisesti.
- ⁶² Marxin kirjoitus *Louis Bonaparten brumairekuun kahdeksastoista* on marxilaisuuden tärkeimpiä teoksia. Se pohjautuu vuosien 1848—1851 Ranskan vallankumoustapahtumien konkreettiseen analyysiin. Tässä teoksessa Marx kehitti edelleen historiallisen materialismin kaikkia perusväittämiä, nimittäin luokkataistelun ja proletariaatin vallankumouksen teoriaa sekä oppia valtiosta ja proletariaatin diktatuurista. Erittäin tärkeä on Marxin proletariaatin suhteesta porvarilliseen valtioon tekemä päätelmä. Hän sanoo: «Kaikki mullistukset ovat vain täydellistäneet tätä koneistoa sen sijaan että olisivat murtaneet sen» (ks. s. 247). Teos Louis Bonaparten brumairekuun kahdeksastoista kehittä-

telee niin ikään edelleen kysymystä talonpojistosta työväenluokan liittolaisena tulevassa vallankumouksessa, se tuo ilmi poliittisten puolueiden roolin yhteiskuntaelämässä ja luonnehtii syvästi bonapartismien olemusta.

- ⁶³ »*Die Revolution*» (Vallankumous) oli vuodesta 1852 New Yorkissa Marxin ja Engelsin ystävän, Kommunistien liiton jäsenen Joseph Weydemeyerin viikoittain julkaisema kommunistinen aikakauslehti. Marx ja Engels olivat lupautuneet avustamaan lehteä säännöllisesti. Weydemeyer onnistui julkaisemaan vain kaksi numeroa tammikuussa 1852, minkä jälkeen lehti oli pakko lakkauttaa aineellisten vaikeuksien vuoksi. Toukokuussa 1852 Weydemeyer julkaisi ajoittaisen aikakauslehden ensimmäisen vihkon muodossa Marxin teoksen Louis Bonaparten brumairekuun kahdeksastoista erillisenä kirjana.
- ⁶⁴ *Vendôme-pylväs* joka pystytettiin Pariisiin 1806—1810 Napoleonin aikaisen Ranskan saavuttamien voittojen kunniaksi, oli valettu vihollistyykkien pronssista ja päättyi Napoleonin patsaaseen. Pariisin kommuunin päätöksen mukaisesti pylväs poistettiin 16. toukokuuta 1871; vuonna 1875 taantumusvoimat pystyttivät sen uudelleen.
- ⁶⁵ J. C. L. Simonde de Sismondi. *Études sur l'économie politique* (Kansantaloustieteen tutkielma), 1. nide, Pariisi 1837, s. 35.
- ⁶⁶ Vuoden 1851 joulukuun 2. päivänä Louis Bonaparte ja hänen kannattajansa suorittivat Ranskassa vastavallankumouksellisen vallankaappauksen, joka pani alulle toisen keisarikunnan bonapartelaisen valtakomennon.
- ⁶⁷ *Brumaire* on Ranskan vallankumouksen aikaisen tasavaltalaisen kalenterin nuolokausi. Brumairekuun 18. (marraskuun 9.) päivänä 1799 Napoleon Bonaparte suoritti vallankaappauksen ja pystytti sotilasdiktatuurin. »Brumairekuun kahdeksannentoista toisella painoksella» Marx tarkoittaa 2. joulukuuta 1851 suoritettua vallankaappausta.
- ⁶⁸ *Bedlam* tarkoittaa mielisairaalaa Lontoossa.
- ⁶⁹ Yleisellä äänestyksellä Louis Bonaparte tuli 10. joulukuuta 1848 valituksi Ranskan tasavallan presidentiksi.
- ⁷⁰ Sanonta *Egyptin lihapadat* on peräisin raamatun tarusta: pakomatallaan Egyptin orjuudesta heikoimmat juutalaisista alkoivat vaikeuksien ja nälänhädän vuoksi napisten muistella orjuudessa viettämiään päiviä, jolloin he olivat olleet ainakin kylläisiä.
- ⁷¹ *Hic Rhodus, hic salta!* (Tässä Rhodos, hyppää tässä!) on sanonta eräästä Aisopoksen faabelista, joka kuvaa erään kerskailijan todistajiin vedoten väittäneen, miten kerran hän oli tehnyt Rhodoksen saarella erinomaisen hypyn. Vastaukseksi hän kuuli: »Ei tarvita todistajia. Tässä Rhodos, hyppää tässä!» Kuvaannollisesti ymmärrettyinä nämä sanat merkitsevät: tässä on tärkein, todista tässä.

- Tässä ruusu, tanssi tässä! on kiertoilmaus, jota Hegel käytti edellisen sanonnan sijasta esipuheessaan kirjaansa Oikeusfilosofia (kreikaksi 'Ροδοσ tarkoittaa saaren nimeä ja ruusua).
- ⁷² Vuonna 1848 hyväksytyn Ranskan perustuslain mukaan presidentinvaalit oli määrä pitää joka neljäs vuosi toukokuun toisena sunnuntaina. Toukokuussa 1852 kului umpeen Louis Bonaparten presidenttikausi.
- ⁷³ *Kiliastit* (kreikk. »kilias» — tuhat) saarnasivat uskonnollismystistä oppia Kristuksen toisesta tulemisesta sekä oikeudenmukaisuuteen, yleiseen tasavertaisuuteen ja hyvinvointiin perustuvan »tuhatvuotisen valtakunnan» pystyttämistä maan päälle.
- ⁷⁴ Ks. selitystä 2.
- ⁷⁵ *Capitoliumiksi* sanottiin kukkulaa Roomassa, lujitettua linnoitusta, jonne oli rakennettu Juppiterin, Junon ym. temppeleitä. Perimätiedon mukaan vuonna 390 eaa. Rooma pelastui gallien hyökkäyksen aikana vain sen ansiosta, että Junon temppelin hanhet herättivät kaakatuksellaan Capitoliumin nukahtaneen vartioston.
- ⁷⁶ *Heinäkuun monarkialla* tarkoitetaan Ludvig Filipin valtakautta (1830—1848), joka sai nimensä heinäkuun vallankumouksesta.
- ⁷⁷ Ks. selitystä 38.
- ⁷⁸ Ks. selitystä 40.
- ⁷⁹ Roomalaisen historioitsijan Eusebios Caesarilaisen mukaan keisari Konstantinus I oli vuonna 312 Maxentiuksesta saamansa voiton aattona nähnyt taivaalla ristin ja siinä kirjoituksen: Tässä voittaos.
- ⁸⁰ Tarkoitetaan Louis Bonapartea.
Krapüllinski on Heinen Kaksi ritaria -runon päähenkilö, omaisuutensa hurvitellut puolalainen aatelismies, jonka sukunimi on johdettu ranskalaisesta sanasta *crapule*, mikä tarkoittaa mässäilyä, ylensyömistä ja juopottelua sekä laiskuria ja hylkiötä.
- ⁸¹ »*Le National*» (Kansallinen lehti) oli ranskalainen päivälehti, joka ilmestyi Pariisissa 1830—1851, maltillisten porvarillisten tasavaltalaisten äänenkannattaja. Tämän suuntauksen huomattavimpia edustajia väliaikaisessa hallituksessa olivat Marrast, Bastide ja Garnie-Pagès.
- ⁸² »*Journal des Débats politiques et littéraires*» (Poliittinen ja kirjallinen väittelylehti) oli Pariisissa 1789 perustettu jokapäiväinen lehti. Heinäkuun monarkian kaudella siitä tuli hallituksen päivälehti, orleanistisen porvariston äänenkannattaja. Vuoden 1848 vallankumouksen aikana lehti ilmaisi vastavallankumouksellisen porvariston, ns. järjestyspuolueen katsomuksia.

- ⁸³ *Wienin traktaateiksi* sanotaan Napoleonin vastaan sotineiden valtioiden Wienissä touko—kesäkuussa 1815 solmimia sopimuksia.
- ⁸⁴ Vuoden 1830 porvarillisen vallankumouksen jälkeen Ranskassa hyväksytty *perustuslaillinen kartta* oli itse asiassa heinäkuun monarkian perustuslaki. Se julisti muodollisesti kansakunnan itsenäiset oikeudet ja rajoitti jossain määrin kuninkaan valtaa.
- ⁸⁵ *Clichy* oli Pariisin velkavankila vuosina 1826—1867.
- ⁸⁶ Jo Ranskan tasavallan ensimmäisinä olemassaolopäivinä heräsi kysymys valtiolipusta. Pariisin vallankumoukselliset työläiset vaativat hyväksymään valtiolipuksi punaisen lipun, jollaisen olivat vuoden 1832 kesäkuun kapinan aikana nostaneet Pariisin työläiskorttelit. Porvariston edustajat taas olivat kolmivärisen (sini-valko-punaisen) lipun kannalla, koska tällainen oli ollut Ranskan lippu Ranskan suuren vallankumouksen ja Napoleonin hallituskaudella. Tämä lippu oli sitä paitsi jo ennen vuoden 1848 vallankumousta ollut »National» lehden ympärille ryhmittyneiden porvarillisten tasavaltalaisten tunnuksena. Työläisedustajien oli suostuttava siihen, että Ranskan tasavallan valtiolipuksi tuli kolmivärinen lippu, jonka salkoon kiinnitettiin kuitenkin punainen ruusuke.
- ⁸⁷ *Pretoriaaneiksi* muinais-Roomassa sanottiin sotapäällikön tai keisarin etuoikeutettua henkivartiostoa. Pretoriaanit osallistuvat jatkuvasti maan sisäisiin levottomuuksiin ja nostivat usein valtaistuimelle omia suosikkejaan. Tässä tarkoitetaan Joulukuun 10. päivän yhdistystä (ks. siitä tarkemmin tätä osaa, s. 203—205).
- ⁸⁸ Tarkoitetaan Napolin kuningaskunnan ja Itävallan yhteistä osallistumista Rooman tasavallan vastaiseen interventioon touko—heinäkuussa 1849.
- ⁸⁹ Marx tarkoittaa seuraavia Louis Bonaparten elämäkertaseikkoja: 1832 tämä hyväksyi Thurgaun kantonissa Sveitsin kansalaisuuden ja ollessaan 1848 Englannissa liittyi vapaaehtoisesti konstaapeliksi (Englannissa siviilihenkilöistä muodostettu poliisin varamiehistö).
- ⁹⁰ *Restauraatiokaudeksi* sanotaan Bourbonien suvun toista hallituskautta Ranskassa vuosina 1814—1830. Aateliston ja klerikaalien etuja ajaneen Bourbonien taantumuksellisen valtakomennon kumosi vuoden 1830 heinäkuun vallankumous.
- ⁹¹ Legitimisteistä ks. selitystä 17. *Orleanistit* kannattivat Orléansin herttuota, Bourbonien suvun nuorempaa haaraa, joka oli vallassa vuoden 1830 heinäkuun vallankumouksesta alkaen ja jonka kukisti vuoden 1848 vallankumous. Orleanistit ajoivat rahaylimystön ja suurporvariston etuja.

Toisen tasavallan kaudella (1848—1851) mainitut monar-

- kistiset ryhmittymät muodostivat yhdistyneen konservatiivisen järjestyspuolueen ytimen.
- ⁹² *Järjestyspuolue* syntyi 1848 konservatiivisen suurporvariston puolueena, se edusti Ranskan kahden monarkistisen ryhmittymän — legitimistien ja orleanistien — liittoa (ks. näistä selityksiä n:o 17 ja 91). Alkaen vuodesta 1849 aina joulukuun 2. päivän vallankaappaukseen (1851) tällä puolueella oli johtoasema toisen keisarikunnan lakiasäätävässä kansalliskokouksessa.
- ⁹³ Rooman keisarin Caligulan oli asettanut valtaistuimelle (37—41) pretoriaanikaarti.
- ⁹⁴ »*Le Moniteur universel*» (Yleinen tiedonantaja) oli Pariisissa 1789—1901 ilmestynyt jokapäiväinen lehti, hallituksen virallinen äänenkannattaja.
- ⁹⁵ *Kvestoreiksi* lakiasäätävässä kansalliskokouksessa sanottiin valtuutettuja, joille oli uskottu talouden ja verojen hoito sekä kokouksen turvallisuuden suojele (muinaisroomalaisten kvestoreiden mukaan). 6. marraskuuta 1851 rojalistikvestorit Le Flö, Baze ja Panat esittivät lakiehdotuksen, jota vastaavasti kansalliskokouksen puheenjohtajalle myönnettiin sotaväen kutsumisoikeus; 17. marraskuuta tämä lakiehdotus hylättiin kiitvaiden keskustelujen jälkeen.
- ⁹⁶ *Vuoripuolueeksi* sanottiin Ledru-Rollinin johtamien pikkuporvarillisten tasavaltalaisdemokraattien puoluetta, joka ryhmittyi »*La Réforme*» lehden ympärille. Tämän puolueen edustajat muodostivat 1849 huomattavan ryhmän lakiasäätävässä kansalliskokouksessa.
- ⁹⁷ Ks. selitystä 37.
- ⁹⁸ *Fronden* nimellä tunnetaan aateliston ja porvariston liike yksinvaltiutta vastaan vuosien 1648—1653 Ranskassa. Henkivartiostoonsa ja ulkomaisiin joukkoihin tukeutuneet liikkeen aatelisjohtajat käyttivät hyväkseen tuolloin puhjenneita talonpoikaiskapinoita ja kaupunkien demokraattisia liikkeitä.
- ⁹⁹ *Schlemihl*, Peter on Chamisson pienoisoromaanin Peter Schlemihl (Varjoa vailla) päähenkilö, joka vaihtoi varjonsa ihmeelliseen kukkaraan.
- ¹⁰⁰ *Lilja* oli Bourbonien monarkian heraldinen merkki.
- ¹⁰¹ *Ems* oli kreivi Chambordin (nimitti itseään Henrik V:ksi), Bourbonien hallitsijasuvun vanhempaa haaraa edustaneen Ranskan kruunun tavoittelijan, vakituisia residenssejä.
Claremontissa (Lontoon lähistöllä) asui Ranskasta helmikuun (1848) vallankumouksen jälkeen paennut Ludvig Filip.
- ¹⁰² Huhtikuussa 1849 liitossa Itävallan ja Napolin kanssa Ranska järjesti maahanhyökkäyksen Rooman tasavaltaa vastaan. Tarkoituksena oli kukistaa tasavalta ja palauttaa ennalleen paavin maallinen valta. Ranskalaiset sotajoukot pommittivat armotta Roomaa. Sankarillisesta vastarinnasta huolimatta

Rooman tasavalta kukistettiin, ja ranskalaiset joukot miehittivät kaupungin.

- 103 *Bourgesissa* käsiteltiin 7. maaliskuuta — 3. huhtikuuta 1849 vuoden 1848 toukokuun 15. päivän tapahtumista syytettyjen oikeusjuttu. Barbès sai elinkautisen ja Blanqui kymmenen vuoden vankilatuomion. Albert, De Flotte, Sobrier, Raspail ja muut saivat eri pitkät vankilatuomiot tai karkotuksen siirtomaihin.
- 104 Ks. selitystä 2.
- 105 Tämä on vihjaus Louis Bonaparten suunnitelmiin saada Ranskan kruunu Rooman paavin Pius IX:n kädestä. Raamatun tarun mukaan Daavidin oli voidellut juutalaisten kuninkaaksi profeetta Samuel.
- 106 *Austerlitzin* taistelu (Määrissä) 2. joulukuuta (20. marraskuuta) 1805 päättyi Napoleon I:n Venäjän ja Itävallan joukoista saamaan voittoon.
- 107 Tämä on vihjaus Louis Bonaparten kirjaan *Des idées napoléoniennes* (Napoleonin aatteet), joka ilmestyi Pariisissa 1839.
- 108 *Linnakreiveiksi* (burggraf) sanottiin lakiasäättävän kansalliskokouksen uuden vaalilain luonnosta valmistelevaan valiokuntaan kuulunutta orleanistien ja legitimistien seitsemätoista päämiestä heidän epäoikeutettujen valtapyyteidensä ja taantumuksellisten pyrkimystensä vuoksi. Tämä nimitys on lainattu Victor Hugon historiallisesta draamasta *Les Burgraves*, joka kuvaa keskiaikaista Saksaa. Siellä linnakreiveiksi sanottiin keisarin nimeämiä kaupunkien ja maakuntien johtajia.
- 109 Lakiasäättävän kansalliskokouksen heinäkuussa 1850 hyväksymä painolaki suurensi huomattavasti sanomalehtien kustantajilta perittävää lunastusmaksua sekä saattoi voimaan myös kirjasten julkaisemisesta perittävän leimaveron.
- 110 Tämä on vihje Louis Bonaparten kahteen elämäkertaseikkaan: 30. lokakuuta 1836 hän teki kahden tykistörykmentin voimin kapinayrityksen Strassburgissa. Kapinalliset riisuttiin aseista, Louis Bonaparte vangittiin ja karkotettiin Amerikkaan. Vuoden 1840 kuudentena elokuuta hän yritti taas kerran järjestää kapinan Boulognen varuskunnan keskuudessa. Tämänkin yrityksen epäonnistuttua hän sai elinkautisen vankilatuomion, mutta pakeni Englantiin 1846.
- 111 *Vuoden 1848 kansallista työverstaata* perustettiin Ranskaan helmikuun vallankumouksen (1848) jälkeen Ranskan väliaikaisen hallituksen asetuksen mukaisesti. Hallitus ajoi tuolloin takaa kahta päämäärää: se halusi saattaa niiden avulla huonoon valoon työläisten keskuudessa levinneisyyttä saavuttaneet pikkuporvarillisen sosialistin Louis Blancin aatteet »työn järjestelystä» sekä tukeutua taistelussa vallankumouksellista proletariaattia vastaan kansallisten verstaiden työläisiin. Kun työväenluokan hajottamisen provokatorinen suunnitelma epäon-

- nistui ja kävi selväksi, että työläiset kansallisissa verstaissa kävivät yhä vallankumouksellismielisemmiksi, »porvarillinen hallitus ryhtyi näiden verstaiden hävittämiseen tähtääviin suunnitelmiin. Tämä herätti Pariisin proletariaatissa suuttomusta ja aiheutti omalta osaltaan Pariisin kesäkuun kapinan. Kapinan kukistamisen jälkeen Cavaignacin hallitus hyväksyi 3. heinäkuuta 1848 asetuksen kansallisten verstaiden hajottamisesta.
- ¹¹² *Mobiilikaarti* perustettiin väliaikaisen hallituksen 25. helmikuuta 1848 hyväksymän asetuksen perusteella vallankumouksellismielisten kansanjoukkojen vastustamiseksi. Pääasiallisesti ryysyköyhälistöstä koostuneita mobiiliin kaartin osastoja käytettiin vuoden 1848 heinäkuun proletaarisen kapinan tukahduttamiseen.
- ¹¹³ *Schufterle* ja *Spiegelberg* ovat henkilöahmoja Schillerin draamasta *Rosvot*, molemmat siveellistä ryhtiä vailla olevia rosvoja ja murhamiehiä.
- ¹¹⁴ Tarkoitetaan bonapartelaissuuntaisia sanomalehtiä, nimi johdetaan Elyséepalatsista, joka oli Louis Bonaparten presidenttikaudella hänen residenssinään Pariisissa.
- ¹¹⁵ Ks. selitystä 85.
- ¹¹⁶ Marx käyttää tässä sanaleikkinä riviä Schillerin runosta *An die Freude* (Riemu), jossa runoilija ylistää Elysionin eli Elysiumin kenttien (muinaisajan kirjailijoilla se oli paratiisin synonyymi) tyttäätä, riemua. *Champs-Élysées* (Elysionin kentät) on Pariisin valtakatu, jonka varrella sijaitti Louis Bonaparten residenssi.
- ¹¹⁷ *Parlamentit* olivat Ranskan ylimpiä tuomioistuimia ennen 1700-luvun lopun porvarillista vallankumousta. Parlamentit kirjasiivat kuninkaan asetukset ja niillä oli niin sanottu remonstratio-oikeus eli oikeus esittää vastalauseensa niiden asetusten johdosta, jotka olivat maan tapojen ja lainsäädännön vastaisia.
- ¹¹⁸ *Belle-Île* on saari Biskajan lahdessa, jonne karkotettiin poliittisia vankeja.
- ¹¹⁹ Marx käyttää tässä hieman muuntaen antiikin kirjailijan Athenaioksen (II—III vuosisata) kirjassaan *Deipnosophistae* (Oppineiden miesten pöytäkeskusteluja) kertomaa tapausta. Tarkoitetaan hänen avukseen sotajoukkoineen tulleen spartalaisen kuninkaan Agesilaoksen pientä kokoa Egyptin faarao Tachos sanoi: »Vuori oli raskaana. Zeus pelästyi. Mutta vuori synnyttikin hiiren.» Mihin Agesilaos vastasi: »Näytän sinusta hiireltä, mutta koittaa aika, jolloin näytän sinusta jalopeuralta.»
- ¹²⁰ »*L'Assemblée nationale*» (Kansalliskokous) oli Pariisissa 1848—1857 joka päivä ilmestyvä monarkistis-legitimistisen suuntauksen lehti. Vuosina 1848—1851 se heijasti niiden katsomuksia, jotka puolsivat molempia hallitussukuja edustaneiden puolueiden, legitimistien ja orleanistien, yhteenliittymistä.

- ¹²¹ Venetsia oli 1850-luvulla Ranskan kruununavoittelijan kreivi Chambordin olinpaikka.
- ¹²² Tässä tarkoitetaan legitimistien leirissä restauraatiokaudella ilmenneitä taktisia erimielisyyksiä. Villèle (Ludvig XVIII:n kannattaja) oli varovaisten taantumuksellisten toimenpiteiden kannalla, kun taas Polignac (kannatti kreivi d'Artoisia, vuodesta 1824 kuningas Kaarle X) pyrki vallankumousta edeltäneen järjestyksen täydelliseen palauttamiseen.
- Tuileries'n palatsi* Pariisissa oli Ludvig XVIII residenssi ja palatsiin kuuluva *Marsanin paviljonki* (Pavillon Marsan) oli kreivi d'Artoisin residenssinä restauraatiokaudella.
- ¹²³ »*The Economist*» (Taloustieteilijä) on englantilainen talouselämän ja politiikan kysymyksiä käsittelevä viikkolehti ja teollisen suurporvariston äänenkannattaja. Ilmestyy Lontoossa vuodesta 1843.
- ¹²⁴ *Lontoon teollisuusnäyttely* oli maailman ensimmäinen teollisuustuotteiden myyntinäyttely, joka oli avoinna touko—lokuussa 1851.
- ¹²⁵ Ks. selitystä 2.
- ¹²⁶ »*Le Messager de l'Assemblée*» (Kokouksen tiedonantaja) oli Pariisissa 16. helmikuuta — 2. joulukuuta 1851 ilmestynyt, suuntaukseltaan bonapartevastainen päivälehti.
- ¹²⁷ *Pitkä parlamentti* (1640—1653) oli kuningas Kaarle I:n porvarillisen vallankumouksen alkuvaiheessa koolle kutsuma Englannin parlamentti, josta tuli tämän vallankumouksen lakia-säättävä elin. Vuonna 1649 parlamentti tuomitsi Kaarle I:n mestattavaksi ja julisti Englannin tasavallaksi. Cromwell hajotti sen 1653.
- ¹²⁸ *Sevennit* on vuoristoseutu Languedocin maakunnassa Ranskassa. Protestanttivainot aiheuttivat siellä 1702—1705 talonpoikaiskapinan, jonka luonne oli selvästi feodalisminvastainen.
- ¹²⁹ Ks. selitystä 52.
- ¹³⁰ *Konstanzin kirkolliskokous* (1414—1418) kutsuttiin koolle tarkoituksessa lujittaa katolisen kirkon järkähtänyttä asemaa alkaneen uskonpuhdistuksen oloissa.
- ¹³¹ Ks. selitystä 22.
- ¹³² Tarkoitetaan Orléansin herttuan Filipin holhoojahallitsijana oloa vuosina 1715—1723 Ranskan kuninkaan Ludvig XV ollessa alaikäinen.
- ¹³³ *Trierin pyhäksi ihokkaaksi* sanottiin Trierin tuomiokirkossa säilytettävää katolista pyhainjäännöstä, joka oli muka Kristukselta tätä ristiinnaulittaessa riisuttu vaatokappale. Trierin pyhä ihokas oli pyhiinvaeltajien palvonnann kohteena.
- ¹³⁴ Ks. selitystä 64.

- 135 Artikkeleissa *Brittien herruus Intiassa ja Tulevat seuraukset brittien herruudesta Intiassa* Marx osoittaa suunnattomia luonnonrikkauksia omaavan ja yhtenä vanhimmista sivistysmaista pidetyn Intian esimerkillä ne kuvaavimmat piirteet, jotka ovat ominaisia kapitalistimaiden taloudellisesti jälkeenjääneiden Idän maiden yli saavuttamalle siirtomaaherruudelle. Seuratessaan niitä tärkeimpiä vaiheita, jotka liittyivät Intian valloitukseen ja siirtomaorjuutukseen, Marx osoittaa siirtomaorjuuttajien Intiassa suorittamien ryöstöjen ja valloitusten olevan Englannin harvainvallon muodostavien suurmaanomitajien ja rahapösöjen rikastumisen ja voimistumisen lähteenä. Marx päätyy ajatukseen, että Intian vapautuminen on mahdollinen Englannissa tapahtuvan proletariaisen vallankumouksen kautta tai sitten Intian kansan siirtomaorjuuttajien herruutta vastaan käymän vapaustaistelun tietä.
- 136 *Moguleiksi* sanottiin turkkilaista syntyperää olevia valloittajia, jotka tunkeutuivat Intiaan Keski-Aasian itäosasta ja perustivat 1526 Pohjois-Intiaan Suurmogulien valtakunnan (näin nimitettiin tämän imperiumin hallitsijasukua). Jatkuvien sisäisten ristiriitojen ja feodaalis-separatististen tendenssien voimistumisen vuoksi valtakunta tosiasiallisesti hajosi 1700-luvun alkupuoliskolla.
- 137 *Lingamin uskonnoksi* sanottiin lingaiittien (linga — sanskr. tunnusmerkki — oli Šiva-jumalan symboli) etelä-intialaisen lahkon keskuudessa levinnyttä Šivan palvontaa. Tämä uskonto ei tunnustanut kastijakoa ja kielsi paastoamisen, uhritoimitukset ja pyhiinvaellukset.
- 138 *Jagannath* on yksi hindulaisen Višnu-jumalan olennoitumista. Jagannathin temppelin uhripapit saivat suuria tuloja joukoittaisten pyhiinvaellusten aikana (tuolloin temppelissä asuvia naisia, bajadeereja, yllytettiin prostituutioon). Jagannathin palvonnalle oli leimallista tavaton menojen upeus ja äärimmäinen uskonnollinen fanatismi, joka ilmeni itsekidutuksina ja itsemurhina. Suurina juhlapäivinä eräät fanaatikot heittäytyivät Višnu-Jagannathin kuvaa kuljettavien vaunujen alle.
- 139 *Heptarktiaksi* sanottiin seitsemän kuningaskunnan aikaa Englannissa. Se oli varhaista keskiaikaa, jolloin Englanti koostui seitsemästä anglosaksisesta kuningaskunnasta (VI—VIII vuosisadat). Marx käyttää tätä termiä analogian mukaan tarkoittamassa Dekanin (Keski- ja Etelä-Intia) feodaalista pirstoutuneisuutta ennen muhamettalaisvalloitusta.
- 140 *Brahmaanit* oli yksi neljästä Intian vanhimmasta kastista, joka koostui alunperin pääasiallisesti uhripappien etuoikeutetusta säädystä. Myöhemmin siihen niin kuin myös muihin intialaisiin kasteihin alkoi kuulua eri ammattien ja yhteiskuntakerrosten edustajia, jopa köyhtyneitä talonpoikia ja käsityöläisiä.

- ¹⁴¹ *Itä-Intian komppania*, tuo Englannin Intiassa, Kiinassa ja muissa Aasian maissa harjoittaman rosvomaisen siirtomaapolitiikan välikappale, perustettiin 1600. Vuonna 1853 hyväksytty laki Kartasta rajoitti Komppanian Intian hallintaan omaamia monopolioukkeitä. Komppania lakkautettiin lopullisesti 1858.
- ¹⁴² Pohjoiseen Bombaysta sijaitseva Salsette-saari oli tunnettu 109 buddhalaisesta luolatempelistään.
- ¹⁴³ *Suurmoguli* oli nimi, jonka eurooppalaiset olivat antaneet itseään padišaheiksi nimittäneille mogulien valtakunnan hallitsijoille.
- ¹⁴⁴ *Maratit* oli intialainen kansa, joka asusti Dekanin luoteisosassa. 1600-luvun puolivälissä tuntuja iskuja Suurmogulien valtakunnalle antaneet ja tämän hajoamiseen myötävaikuttaneet maratit perustivat itsenäisen valtion, jonka feodaalinen ylimystö asettui kohta valloitusotien kannalle. 1600-luvun lopulla maratien valtio oli heikentynyt feodaalisten riitojen vuoksi. Taistelussa Intian alistamiseksi herruuteensa ja sisäisissä ristiriidoissa voimansa menettäneet maratien ruhtinaskunnat joutuivat Itä-Intian komppanian saaliiksi, kun tämä alisti ne valtaansa vuosien 1803—1805 kolmen englantilaisten ja maratien välisen sodan tuloksena.
- ¹⁴⁵ *Semindari* ja *raiotwari* olivat kaksi englantilaisten Intiassa 1700-luvun lopussa ja 1800-luvun alussa käyttöön ottamaa maanvuokrausjärjestelmää.
- ¹⁴⁶ G. Campbell. *Modern India: a Sketch of the System of Civil Government* (Nyky-Intia: siviilihallintojärjestelmää koskeva kuvaus), Lontoo 1852, s. 59—60.
- ¹⁴⁷ Marx lainaa A. D. Saltykovin kirjaa *Lettres sur l'Inde* (Kirjeitä Intiasta), Pariisi 1848, s. 61. Kirjan venäjänkielinen laitos ilmestyi Moskovassa 1851.
- ¹⁴⁸ *Džat* oli pohjoisintialainen ala-kasti, jonka perusosan muodostivat maanviljelijätalonpojat, siihen kuului myös sotilaallisen feodaalisen säädyn edustajia.
- ¹⁴⁹ Ks. selitystä 140.
- ¹⁵⁰ Ks. selitystä 138.
- ¹⁵¹ 14. huhtikuuta 1856 chartistien »*People's Paper*» sanomalehden neljännen vuosijuhlan kunniaksi järjestetyssä banquetissa käyttäen hänelle myönnettyä ensimmäistä puheenvuoroa Marx puhui proletariaatin maailmanhistoriallisesta roolista. Marxin osallistuminen »*People's Paperin*» vuosijuhlaan oli havainnollinen osoitus tieteellisen kommunismin perustanlaskijoiden yhteydestä englantilaisiin chartisteihin sekä Marxin ja Engelin pyrkimyksestä vaikuttaa aatteellisesti Englannin proletariaattiin ja tukea chartistien johtajia maan työväenliikkeen elvyttämiseksi uudella, sosialistisella perustalla.

- »*The People's Paper*» (Kansanlehti) oli Lontoossa toukuusta 1852 kesäkuuhun 1858 ilmestynyt chartistien viikkolehdi. Marx ja Engels avustivat lehteä ja auttoivat sen toimittamisessa lokakuusta 1852 joulukuuhun 1856. Kesäkuussa 1858 lehti joutui porvarillisten liikemiesten käsiin.
- ¹⁵² *Robin Goodfellow* on englantilaisten kansantarujen mukaan ihmisten suojelijana ja auttajana esiintyvä fantastinen olento; Shakespearen huvinäytelmän Kesäyön unelma tärkeimpiä hahmoja.
- ¹⁵³ 28. syyskuuta 1864 St. Martin's Hallissa pidettiin suuri työläisten kansainvälinen kokous, jossa perustettiin Kansainvälinen työväenliitto (myöhemmin I Internationaalin nimellä tunnetuksi tullut) ja valittiin sen väliaikainen komitea. Marx tuli valituksi tuohon komiteaan ja sitten myös tämän ensimmäisessä istunnossa 5. lokakuuta nimitettyyn valiokuntaan, jonka tehtävänä oli laatia liiton ohjelmalliset asiakirjat. Lokakuun 20. päivänä valiokunta antoi Marxin tehtäväksi toimittaa asiakirjan, jonka valiokunta oli Marxinsairauden aikana laatinut Mazzinin ja Owenin aatteiden hengessä. Tämän asemesta Marx kirjoitti itse asiassa kaksi aivan uutta asiakirjaa: *Kansainvälisen työväenliiton perustamismanifestin* ja *Liiton väliaikaiset säännöt*. Ne hyväksyttiin 27. lokakuuta valiokunnan istunnossa. Liiton johtoelimeksi konstituoitunut väliaikainen komitea vahvisti yksimielisesti Manifestin ja Säännöt 1. marraskuuta 1864. Vuoden 1866 loppuun mennessä tätä historiaan Internationaalin Pääneuvoston nimellä jäänyttä elintä sanottiin pääasiallisesti Keskusneuvostoksi. Pääneuvoston tosiasiallisena johtajana oli Karl Marx. Hän oli sen todellinen järjestäjä ja johtaja sekä lukuisten vetoomusten, julistusten, päätöslauselmien ym. asiakirjojen laatija.
- Kansainvälisen työväenliiton perustamismanifestissa, tässä ensimmäisessä ohjelmallisessa asiakirjassa Marx johdattaa työväenjoukot ajatukseen poliittisen vallan valtaamisen tarpeellisuudesta sekä siitä, että on perustettava itsenäinen proletaarinen puolue ja saatava aikaan veljellinen liitto eri maiden työläisten kesken.
- Ensi kertaa 1864 julkaistu Perustamismanifesti ilmestyi monina uusintapainoksina I Internationaalin olemassaoloaikana, joka päättyi 1876.
- ¹⁵⁴ *Kuristajiksi* (garroters) nimitettiin 1860-luvulla uhriaan kurkusta tarttuvia ryöväreitä.
- 1860-luvun alussa Lontoossa tapahtui useita mainitunlaisia päällekkauksia, joten niistä tuli jopa vasituisen käsittelyn kohde parlamentissa.
- ¹⁵⁵ *Sinisiksi kirjoiksi* (Blue Books) sanotaan yleensä Englannin parlamentin aineistoja ja ulkoasiain ministeriön diplomaattisia asiakirjoja sisältäviä julkaisuja. Sinisten kansien mukaan nimensä saaneita sinisiä kirjoja julkaistaan Englannissa alkaen

1600-luvulta, ja ne ovat maan diplomatian ja taloushistorian tärkein virallinen lähde.

Tässä tapauksessa on puhe Karkotusta ja pakkotöitä koskevien lakien vaikutusta tutkineen valiokunnan selostuksesta, I nide, Lontoo 1863.

- ¹⁵⁶ *Amerikan sisällissota* (1861—1865) oli pohjoisten teollisten osavaltioiden ja kapinaan nousseiden eteläisten orjavaltioiden välistä sotaa. Englannin työväenluokka nousi vastustamaan orjanomistajia kannattaneen englantilaisen porvariston politiikkaa ja esti Englannin puuttumisen USA:n sisällissotaan.
- ¹⁵⁷ Tarkoitetaan *puuvillakriisiä*, joka puhkesi Amerikan sisällissodan aikana, kun pohjoisvaltioiden laivaston saarrettua eteläiset orjavaltiot puuvillan tuonti Amerikasta estyi. Huomatava osa Euroopan puuvillateollisuudesta joutui tuolloin lamatilaan, mikä pahensi tuntuvasti työläisten asemaa. Vaikeuksistaan huolimatta Euroopan proletariaatti tuki päättävästi pohjoisia osavaltioita.
- ¹⁵⁸ *Chartismin* nimen sai Ison-Britannian työläisten 1830—1850-luvun poliittinen joukkoliike, jonka tunnuksena oli taistelu kansankartan toteuttamiseksi. Tässä kartassa vaadittiin yleistä äänioikeutta ja eräiden tämän oikeuden turvaamisen työläisille takaavien ehtojen täyttämistä. Chartistisen liikkeen laskua edisti Englannin teollisen ja kauppamopolin lujittuminen samoin kuin englantilaisen porvariston ylivoittojensa laskuun harjoittama työväenluokan ylimmän kerroksen (työläisarikratian) lahjonta, mikä johti opportunististen tendenssien kasvuun sen keskuudessa ja ilmeni mm. trade unionien johtomiesten luopumisena chartismin tukemisesta.
- ¹⁵⁹ Englannin työväenluokka taisteli työpäivän lakisääteisen rajoittamisen puolesta kymmentuntiseksi jo 1700-luvun loppupuolesta alkaen, ja 1830-luvulla tämä liike levisi proletariaatin laajoihin joukkoihin.
Parlamentti hyväksyi lain vain naisia ja alaikäisiä koskevasta kymmentuntisesta työpäivästä 8. kesäkuuta 1847. Monet tehtailijat eivät silti noudattaneet tätä lakia.
- ¹⁶⁰ Tässä tarkoitetaan englantilaisten työläisten esiintymisiä Amerikan sisällissodan aikana, vuosien 1861—1862 vaihteessa, jolloin työläiset vastustivat Englannin hallituksen puuttumista sotaan eteläisten orjavaltioiden puolella. Tämä taistelu kärjistyi etenkin ns. Trent-tapauksen yhteydessä. Englannin porvaristo nimittäin piti pohjoisia osavaltioita vastaisen sodan soveliaana valmisteluverukkeena sitä, että Pohjoisen hallitus oli vanginnut Englantiin Trent-laivalla matkustaneet orjanomistajain edustajat.
Englannin työläiset tukivat päättävästi Amerikan pohjoisia valtioita. He ilmaisivat lukuisissa joukkokokouksissa protestinsa taantumuksellisen porvariston sotakehotuksia vastaan ja vaativat selkkauksen rauhanomaista ratkaisemista. Englan-

- nin työläisten joukkoliike interventiota vastaan esti taantumuksellisten yritykset saattaa Eurooppa sotaan orjanomistajien puolella ja lujitti merkittävästi proletariaatin kansainvälisen solidaarisuuden aatetta.
- ¹⁶¹ *Yleiset säännöt* hyväksyttiin syyskuussa 1871 Kansainvälisen työväenliiton Lontoon konferenssissa.
- ¹⁶² Kansainvälisen työväenliiton *kirjeen* USA:n presidentille Abraham Lincolnille tämän uudelleenvalitsemisen johdosta kirjoitti Pääneuvoston päätöksen mukaisesti Marx. Amerikan sisällissodan ollessa kuumimmillaan tällä kirjeellä oli suuri merkitys. Siinä korostettiin Amerikan orjuudenvastaisen sodan valtavaa vaikutusta koko kansainvälisen proletariaatin kohtaloihin.
- ¹⁶³ Tässä tarkoitetaan sitä *Itsenäisyysjulistusta*, jonka Englannille kuuluneen kolmentoista Pohjois-Amerikan siirtokunnan edustajat hyväksyivät Philadelphiaan kongressissa 4. heinäkuuta 1776. Julistuksessa pohjoisamerikkalaiset siirtokunnat ilmoittivat erkanevansa Englannista ja perustavansa itsenäisen tasavallan, Amerikan Yhdysvallat. Tämä asiakirja muotoili sellaiset porvarillis-demokraattiset periaatteet kuin yksilön vapauden, kansalaisten tasavertaisuuden lain edessä, kansan suvereniteettista jne. Amerikan porvaristo ja suurmaanomistajat loukkasivat kuitenkin heti alusta pitäen asiakirjassa julistettuja demokraattisia oikeuksia, syrjäyttivät kansanjoukot poliittisesta elämästä ja säilyttivät orjuuden, joka jätti vaille alkeellisia ihmisoikeuksia neekerit, tuon väestön huomattavan osan.
- ¹⁶⁴ Ks. selitystä 157.
- ¹⁶⁵ *Englannin pohjoisamerikkalaisten siirtokuntien vapaussodan* (1775—1783) sai aikaan tuolloin muovautuvan Amerikan porvarillisen kansakunnan pyrkimys itsenäisyyteen ja esteiden hävittämiseen kapitalismin kehityksen tieltä. Pohjoisamerikkalaisten voiton tuloksena syntyi riippumaton porvarillinen valtio, Amerikan Yhdysvallat.
- ¹⁶⁶ Artikkelin *Proudhonista* Marx kirjoitti »Social-Demokrat» lehden päätoimittajan Schweitzerin pyynnöstä Proudhonin kuoleman yhteydessä. Tässä kirjoituksessa Marx teki tavallaan yhteenvedon Filosofian kurjuudessa ja muissa teoksissaan suorittamasta Proudhonin filosofisten, taloudellisten ja poliittisten katsomusten arvostelusta ja osoitti proudhonismin täydellisen ideologisen kestättömyyden. Käsitellessään »sosiaalisen kysymyksen ratkaisuun» tähtääviä Proudhonin käytännöllisiä suunnitelmia Marx arvosteli murhaavasti Proudhonin ajatusta »ilmaisesta luotosta» ja tähän perustuvasta »kansanpankista», tuosta proudhonilaisen koulukunnan uutterasti mainostamasta »läpeensä poroporvarillisesta kuvitelmosta» (Marx). Yhteenvetona Proudhonista antamastaan arviosta Marx luonnehti häntä »pikkuporvariston tyypilliseksi ideologiksi».
- ¹⁶⁷ Tarkoitetaan Proudhonin teosta *Essai de grammaire générale* (Tutkielma yleisestä kieliopista), joka sisältyy kirjaan: Bergier,

- Les éléments primitifs des langues (Kielten alkeita), Besançon 1837.
- 168 On puhe J. P. Brissot de Warvillen teoksesta Recherches philosophiques. Sur le droit de propriété et sur le vol, considérés dans la nature et dans la société (Filosofisia tutkielmia. Omistusoikeudesta ja varkaudesta luonnossa ja yhteiskunnassa).
- 169 Tarkoitetaan Étienne Cabetin, rauhallisen utooppisen kommunismin huomattavan edustajan, osuutta Ranskan proletariaatin poliittisessa liikkeessä 1830—1840-luvulla. Julkaisemiensa »Le Populaire» (Kansa) ja »Le Populaire de 1841» (Vuoden 1841 kansa) lehtien palstoilla Cabet paitsi teki tunnetuksi utopistisia suunnitelmiaan myös arvosteli heinäkuun monarkkista valtakomentoa ja myötävaikutti demokraattisten aatteiden leviämiseen. Teoksissaan, artikkeleissaan ja lentolehtisissään Cabet arvosteli jyrkästi kapitalistista järjestelmää. Cabetin katso-
musten utooppisuudesta huolimatta hänen esiintymisillään oli merkittävä osuus Ranskan proletariaatin poliittisessa valistamisessa.
- 170 Ch. Dunoyer. De la liberté du travail, on Simple exposé les conditions dans lesquelles les forces humaines s'exercent avec le plus de puissance (Työn vapaudesta eli Yksinkertainen esitys olosuhteista, joissa inhimilliset voimat ilmenevät tehokkaimmin), osat I—III, Pariisi 1845.
- 171 Tässä tarkoitetaan Proudhonin puhetta Ranskan kansalliskokouksen istunnossa 31. heinäkuuta 1848. Tehtyään siinä joitakin pikkuporvarillisten utooppisten doktriinien mukaisia ehdotuksia (kuten esim. lainakoron poistamisesta) Proudhon luonnehti samalla Pariisin proletariaattiin, vuoden 1848 kesäkuun 23.—26. päivän kapinan osanottajiin kohdistetut rankaisutoimet väki- ja mielivallan ilmauksiksi.
- 172 Ks. selitystä 40.
- 173 On kyse Thiersin 26. heinäkuuta 1848 pitämästä puheesta, jossa hän vastusti Proudhonin kansalliskokouksen finanssivaliokunnalle tekemiä ehdotuksia. Tämä puhe julkaistiin kirjassa *Compte rendu des séances de l'Assemblée Nationale*, 2. nide, Pariisi 1849, s. 666—671.
- 174 *Gratuité du crédit. Discussion entre M. Fr. Bastiat et M. Proudhon* (Ilmainen luotto. Herra Fr. Bastiatin ja herra Proudhonin keskustelu), Pariisi 1850.
- 175 P. J. Proudhon. Si les traités de 1815 ont cessé d'exister? Actes du futur congrès. (Ovatko vuoden 1815 sopimukset menettäneet voimansa? Tulevan kongressin asiakirjoja), Pariisi 1863. Tässä teoksessa Proudhon vastusti vuoden 1815 Wienin kongressin Puolaa koskevien päätösten tarkistusta ja Euroopan demokraattian Puolan kansalliselle vapautusliikkeelle antamaa kannatusta puolustaen täten Venäjän tsarismin harjoittamaa sortopoliittikkaa.

- 176 Teos on Marxin kesäkuun 20. ja 27. päivänä 1865 I Internationaalin Pääneuvoston istunnoissa englannin kielellä tekemän selostuksen teksti. Selostuksen olivat aiheuttaneet I Internationaalin jäsenen Westoin puheenvuorot, kun tämä todisteli työläisten kannalta turhaksi palkankorotuksen ja teki tästä johtopäätöksen ammattiliittojen toiminnan »vahingollisuudesta».
- Selostuksen teksti on säilynyt Marxin käsikirjoituksena. Sen julkaisi ensi kertaa 1898 Lontoossa Marxin tytär Eleanor otsikolla Value, price and profit (Arvo, hinta ja voitto) E. Avelingin esipuheella varustettuna. Johdanto ja kuusi ensimmäistä pykälää olivat käsikirjoituksessa vailla otsikkoa ja ne otsikoi Aveling. Tässä laitoksessa kaikki otsikot paitsi yleisotsikko on säilytetty ennallaan.
- 177 Väliaikaisten sääntöjen edellyttämän Brysselin kongressin asemesta 1865 Lontoossa kutsuttiin koolle alustava konferenssi (ks. sitä koskevaa selitystä 197).
- 178 Ks. selitystä 159.
- 179 Ranskan porvarillisen vallankumouksen aikana jakobiinilainen konventti säätii 1793 ja 1794 viljan, jauhojen ja muiden välttämättömyystarvikkeiden kiinteät maksimihinnat sekä kiinteät maksimipalkat.
- 180 *Brittiläinen tieteen edistämisseura* perustettiin 1831. Marx tarkoittaa W. Newmarchin (Marxilla on tässä nimessä kirjoitusvirhe) puheenvuoroa seuran talousjaoston kokouksessa syyskuussa 1861.
- 181 C. R. Owen. Observations on the Effect of the Manufacturing System (Huomautuksia teollisuusjärjestelmän vaikutuksesta), Lontoo 1817, s. 76.
- 182 Tarkoitetaan Krimin sotaa 1853—1856.
- 183 1800-luvun puolivälissä asumusten joukoittaista purkamista maaseudulla edisti omalta osaltaan se seikka, että maanomistajain maksaman köyhäinhuoltoveron suuruus riippui huomattavassa määrin heidän maallaan asuvien köyhien luvusta. Niin sitten maanomistajat purkivat tahallaan itselleen tarpeettomiksi katsomia rakennuksia, jotka olisivat voineet palvella maaseudun »liikaväestön» asuinsijana.
- 184 *Taide- ja käsityöseura* (Society of Arts) oli porvarillinen valistus- ja hyväntekeväisyysseura, joka perustettiin Lontoossa 1754. Mainitun esitelmän piti 1864 kuolleen John Mortonin poika John Chalmers Morton.
- 185 Ulkomaisen viljan tuonnin rajoittamiseen tai kieltoon tähtäivät ns. *viljalait* oli saatettu Englannissa voimaan suurmaanomistajien etuja silmällä pitäen. Manchesterilaiset tehtailijat Cobden ja Bright perustivat 1838 Liiton viljalakeja vastaan (Anti-Corn-Law-League). Liitto vaati täydellistä kauppavapautta ja pyrki viljalakien kumoamiseen alentaakseen työläisten

palkkoja ja heikentääkseen maaylimystön taloudellisia ja poliittisia asemia. Taistelun tuloksena 1846 maassa hyväksyttiin laki (bill) viljalakien kumoamisesta, mikä merkitsi teollisuusporvariston voittoa maaylimystöstä.

186 Ks. selitystä 156.

187 A. Smith. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations (Kansojen varallisuus), I nide, Edinburgh 1814, s. 93.

188 Tarkoitetaan Englannin Ranskaa vastaan tämän 1700-luvun porvarillisen vallankumouksen kaudella käymiä sotia. Noiden sotien aikana Englannin hallitus pystytti maassaan työkanan joukkoja vastaan suunnatun ankaran terrorikomennon. Tuolloin mm. tukahdutettiin useita kansan levottomuuksia ja hyväksyttiin työväenyhdistykset kieltävä laki.

189 Marx tarkoittaa Malthusin pamflettia An Inquiry into the Nature and Progress of Rent and the Principles by which it is regulated (Tutkimus maankoron olemuksesta ja kasvusta ja sen sääntelyn periaatteista), Lontoo 1815.

190 Tässä tarkoitetaan Lontoossa 1770 ilmestynyttä kirjaa An Essay on Trade and Commerce: containing Observations on Taxes (Kuvauksia käsityöstä ja kaupankäynnistä, sisältää myös huomautuksia veroista). Tämän nimettömänä ilmestyneen kirjan tekijänä pidetään J. Cunninghamia.

191 *Työtalaja* alettiin perustaa Englannissa 1600-luvulla. Vuonna 1834 hyväksytyn »köyhäinhoitolain» mukaan niistä tuli ainoa köyhälistön avustamismuoto. Työtalajoissa vallitsi vankiloiden ja pakkotyömäiden tapainen järjestys, joten kansan keskuudessa niitä sanottiin »köyhälistön bastiljeiksi».

192 Marx tarkoittaa Englannin parlamentille 1831 esitetyn lakiehdotuksen käsittelyä helmi—maaliskuussa 1832. Sen mukaan lasten ja alaikäisten työpäivä piti rajoittaa 10 tuntiin.

193 Ks. selitystä 138.

194 Englannissa 1500-luvulta asti voimassa olleen *köyhäinhoitolain mukaan* jokaisessa seurakunnassa perittiin erikoista köyhäinavustusveroa. Ne asukkaat, jotka eivät kyenneet turvaamaan itseään eikä perheitään, saivat avustusta köyhäinkassasta.

195 D. Ricardo. On the Principles of Political Economy, and Taxation (Kansantaloustieteen ja verotuksen alkeista), Lontoo 1821, s. 479.

196 Tämän *Ohjeen* Marx kirjoitti väliaikaisen Keskusneuvoston (myöhemmin se sai Pääneuvoston nimen) edustajia varten, jotka matkustivat 3.—8. syyskuuta 1866 Genèveä pidettävään Kansainvälisen työväenliiton 1. kongressiin. Ohje sisälsi kongressissa käsiteltävien kysymysten ratkaisun. Se asetti myös konkreettisia tehtäviä, joiden toteuttamisen puolesta käytävä taistelu olisi liittänyt yhteen työläisjoukot, kohottanut niiden

luokkatietoisuutta ja saanut ne mukaan työväenluokan yhteiseen taisteluun. Marxin Ohjeessa esittämästä yhdeksästä kohdasta kuusi kongressi hyväksyi päätöksikseen. Nämä kohdat koskivat kansainvälistä yhteistoimintaa, työpäivän lyhentämistä, lasten ja naisten työtä, osuustoimintatyötä, ammattiyhdistyksiä ja vakinaisia armeijoita.

¹⁹⁷ Tässä tarkoitetaan *Lontoon konferenssia*, joka oli koolla 25.—29. syyskuuta 1865; sen työhön ottivat osaa Pääneuvoston jäsenet ja eri jaostojen johtajat. Konferenssissa kuultiin Pääneuvoston selostus sekä vahvistettiin sen finanssikertomus ja tulevan kongressin päiväjärjestys. Marxin johdolla valmistellulla ja pidetyllä Lontoon konferenssilla oli suuri merkitys Internationaalin muotoutumisen ja järjestöllisen rakentamisen kannalta.

¹⁹⁸ Kysymystä 8-tuntisen työpäivän säätämisestä lailla käsiteltiin 20.—25. elokuuta 1866 Baltimoressa pidetyssä Amerikan työväen edustajakokouksessa. Tämän lisäksi käsitteillä olivat myös kysymykset työläisten poliittisesta toiminnasta, osuuskunnista, kaikkien työläisten liittymisestä trade unioneihin, lakoista yms.

¹⁹⁹ On kysymys Englannin trade unionien laajasta osallistumisesta vuosien 1865—1867 yleisdemokraattiseen liikkeeseen toisen äänioikeusuudistuksen puolesta.

Internationaalin Pääneuvoston aloitteesta ja sen läheisellä osanotolla 23. helmikuuta 1865 äänioikeusuudistuksen kannattajien kokouksessa hyväksyttiin päätös uudistusliiton (The Reform League) perustamisesta. Liitosta tuli se poliittinen keskus, joka johti työläisten joukkoliikettä toisen uudistuksen puolesta. Marxin kehotuksesta uudistusliitto vaati antamaan yleisen äänioikeuden koko maan aikuiselle miespuoliselle väestölle. Uudistusliiton johtoon kuuluneiden ja työläisten joukkoliikettä säikähtäneiden porvarillisten radikaalien horjunta sekä trade unionien opportunistijohtajien sovittelupolitiikka johtivat siihen, että liitto ei kuitenkaan pystynyt noudattamaan Pääneuvoston viitoittamaa suuntaa. Englannin porvaristo onnistui hajottamaan liikkeen, ja 1867 maassa pantiin toimeen rajoitettu uudistus, joka myönsi äänioikeuden ainoastaan pikkuporvaristolle ja työväenluokan huippukerrokseksi jättäen työväenluokan perusjoukon edelleenkin poliittisesti oikeudettomaksi.

²⁰⁰ USA:n sisällissodan aikana amerikkalaiset trade unionit tukivat aktiivisesti pohjoisvaltioita näiden taistelussa orjanomistajia vastaan.

²⁰¹ Englannin trade unionien Sheffildin konferenssi pidettiin 17.—21. heinäkuuta 1866. Se käsittelee kysymystä työsulkujen vastustamisesta.

²⁰² Ks. selitystä 14.

²⁰³ Pääneuvoston *Vetoimuksen* Yhdysvaltojen Kansalliselle työ-

väenliitolle oli kirjoittanut Marx ja hän myös luki sen Pääneuvoston istunnossa 11. toukokuuta. Tuolloin oli esillä kysymys Englannin ja USA:n välisen sodan uhkasta keväällä 1869. Pääneuvoston yksimielisesti hyväksymä Vetoimus julkaistiin lentolehtisenä sekä useissa sanoma- ja aikakauslehdissä.

Yhdysvaltojen *Kansallinen työväenliitto* perustettiin elokuussa 1866 Baltimoren edustajakokouksessa; sen perustamiseen otti aktiivista osaa Amerikan työväenliikkeen tunnettu toimihenkilö W. Sylvius. Perustamishetkestään alkaen tämä yhdistys kannatti Kansainvälistä työväenliittoa ja aikoi liittyä 1870 tämän jäseneksi. Aie ei kuitenkaan toteutunut, sillä Kansallisen työväenliiton johto viehättyi kohta utooppisiin rahauudistussuunnitelmiin, joilla tavoiteltiin pankkijärjestelmän hävittämistä ja halvan luoton saantia valtiolta. Trade unionit erkanivat liitosta 1870—1871 ja 1872 liitto lopetti tosiasiallisesti olemassaolonsa. Kansallisen työväenliiton kaikista heikkouksista huolimatta se esitti silti merkittävää osaa sen taistelun vireille saamisessa, jonka tavoitteina olivat: työväenjärjestöjen itsenäinen politiikka, neekereiden ja valkoihoisten työläisten solidaarisuus, 8-tuntinen työpäivä sekä työläisnaisten oikeuksien turvaaminen.

²⁰⁴ Ks. selitystä 156.

²⁰⁵ Ks. selitystä 165.

²⁰⁶ Käsikirjoituksessa on »shoddy aristocrats». »Shoddy» tarkoittaa puuvillalumppeja, joita pidettiin käyttökelvottomina ja arvottomina aina siihen asti, kun tuli löydettyä niiden muokauskeino. Amerikassa »shoddy aristocrats» nimityksen saivat nopeasti sodan kustannuksella rikastuneet henkilöt.

²⁰⁷ Helmikuussa 1870 kirjoittamissaan *alkusanoissa* Saksan talonpoikaissodan toiseen painokseen Engels analysoi maan taloudellisessa ja poliittisessa elämässä sitten vuoden 1848 tapahtuneita muutoksia sekä eri luokkien ja puolueiden merkitystä Saksan historiassa kyseisellä kaudella. Tässä Engels kehitti edelleen ja konkretisoi vuosien 1848—1849 vallankumouksen kokemuksen pohjalta yhdessä Marxin kanssa muotoilemaansa tärkeää teoreettista ja poliittista johtopäätöstä proletariaatin ja talonpoijiston liiton välttämättömydestä. Engels osoitti tarpeelliseksi suhtautua eri talonpoijistoon eri tavalla ja analysoi sitä, mitkä talonpoikaisherrokset ja mistä syystä voivat tulla proletariaatin liittolaisiksi tämän vallankumoustaistelussa. Vuonna 1874 Saksan talonpoikaissodan kolmatta painosta valmisteltaessa Engels teki vuoden 1870 alkusanoihin teorian merkitystä sosialistisessa ja työväenliikkeessä koskevan tärkeän lisäyksen.

²⁰⁸ »*Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue*» (Uusi Reinin lehti. Kansantalouspoliittinen katsaus) oli Marxin ja Engelsin perustama aikakauslehti, Kommunistien liiton teoreettinen äänenkannattaja. Ilmestyi joulukuusta 1849 marraskuuhun 1850, kaikkiaan kuusi numeroa.

- ²⁰⁹ Zimmermannin kirja *Allgemeine Geschichte des grossen Bauernkrieges* (Suuren talonpoikaissodan historia) ilmestyi Stuttgar-tissa 1841—1843 kolmiosaisena.
- ²¹⁰ Ks. selitystä 31.
- ²¹¹ Tarkoitetaan Itävallan ja Preussin välistä sotaa 1866.
- ²¹² *Kansallisliberaaleiksi* sanottiin vuoden 1866 syksyllä perustet-tua Saksan porvariston puoluetta. Kansallisliberaalien pää-tavoitteena oli Saksan valtioiden yhdistäminen Preussin joh-dolla. Heidän politiikassaan kuvastui Saksan liberaalisen porvariston antautuminen Bismarckin johdettavaksi.
- ²¹³ *Saksan kansanpuolue* (perustettiin 1865) koostui pääosalta eteläsaksalaisten valtioiden pikkuporvariston demokraattisista aineksista ja osittain porvaristosta. Puolue vastusti Preussin hegemonian pystyttämistä Saksassa ja oli ns. Suur-Saksan suunnitelman kannalla. Sen mukaan Preussin ja Itävallan piti kuulua Saksaan. Liittovaltion ajatusta propagoidessaan puolue vastusti silti Saksan yhdistämistä keskitetyksi demokraat-tiseksi tasavallaksi.
- ²¹⁴ Joitakin teollisuusaloja varten Preussissa säädettiin 1860-luvun puolivälissä erikoisten toimilupien järjestelmä. Ilman tällaista toimilupaa teollisuudenharjoittaminen oli kiellettyä. Tämä puoleksi keskiaikainen elinkeinolainsäädäntö haittasi kapita-lismin kehitystä.
- ²¹⁵ Ks. selitystä 40.
- ²¹⁶ *Sadowan taistelu* käytiin 3. heinäkuuta 1866 Böömissä. Se oli vuoden 1866 Itävallan ja Preussin sodan ratkaiseva taistelu, joka päättyi Preussin voittoon.
- ²¹⁷ On kyse Internationaalien *Baselin kongressista*, joka työskenteli 6.—11. syyskuuta 1869. Syyskuun 10. päivänä kongressi hyväk-syi seuraavan Marxin kannattajien esittämän päätöslauselman maaomaisuutta koskevasta kysymyksestä:
- »1. Yhteiskunnalla on oikeus hävittää maan yksityisomis-tus ja siirtää maa yhteiskunnan omistukseen.
2. Maan yksityisomistus on hävitettävä ja maa on siirret-tävä yhteiskunnan omistukseen.»
- Kongressi hyväksyi niin ikään päätökset ammattiliittojen yhdistymisestä kansallisessa ja kansainvälisessä mitassa sekä useita Internationaalien järjestöllistä lujittamista ja Pääneu-voston valtuuksien laajentamista koskevia päätöksiä.
- ²¹⁸ *Sadowan taistelusta* ks. selitystä 216.
- Sedanin* edustalla 2. syyskuuta 1870 Ranskan armeija kärsi tappion ja otettiin vangiksi yhdessä keisarin kanssa. Napoleon III:tta ja armeijan päällystää pidettiin Preussin kuninkaiden linnassa Wilhelmshönessä (lähellä Kasselia). Sedanin tappio nopeutti toisen keisarikunnan romahdusta ja johti tasavallan julistamiseen Ranskassa 4. syyskuuta 1870.

Tuolloin muodostettiin uusi, ns. kansallisen puolustuksen hallitus.

- 219 Puhuessaan preussilaisen kansakunnan pyhästä Saksan valtakunnasta Engels on muuntanut keskiaikaisen saksalaisen kansakunnan Pyhän Rooman valtakunnan nimeä (ks. selitystä 26) korostaen täten, että Saksan yhdistäminen tapahtui Preussin johdolla ja sitä seurasi saksalaisten maiden preussilaistuminen.
- 220 Preussin johtama *Pohjois-Saksan liitto*, johon kuului Pohjois- ja Keski-Saksan 19 valtiota ja kolme vapaakaupunkia, perustettiin 1867 Bismarckin ehdotuksesta. Liiton perustaminen oli ratkaiseva vaihe Saksan yhdistämisessä Preussin johdolla. Liitto lopetti olemassaolonsa tammikuussa 1871, jolloin muodostettiin Saksan valtakunta.
- 221 On kysymys Baijerin, Badenin, Württembergin ja Hessen-Darmstadtin yhdistämisestä 1870 Pohjois-Saksan liittoon.
- 222 *Spichernin* (Lothringen) taistelussa preussilaiset joukot löivät ranskalaiset. Historiallisessa kirjallisuudessa *Spichernin* taistelua sanotaan myös *Forbachin* taisteluksi.
Mars-la-Tourin taistelussa (jota nimitetään myös *Vionvil- len* taisteluksi) saksalaiset joukot onnistuivat 16. elokuuta 1870 pysäyttämään Ranskan Reinin-armeijan perääntymisen Metzistä ja katkaisemaan siltä perääntymistiet.
- 223 »*Der Volksstaat*» (Kansanvaltio) oli Saksan sosiaalidemokrat- tisen työväenpuolueen (eisenachilaisten) pää-äänenkannattaja, joka ilmestyi Leipziginä 1869—1876.
- 224 Vuoden 1874 tammikuun 10. päivän vaaleissa saksalaiset sosiaalidemokraatit saivat valituksi valtiopäiville yhdeksän edustajaansa; valittujen joukossa olivat mm. tuolloin vankila- tuomiotaan kärsineet Bebel ja Liebknecht.
- 225 I Internationaalien *venäläisen jaoston* perusti keväällä 1870 venäläisten poliittisten emigranttien ryhmä, joka koostui suurten vallankumouksellisten demokraattien Tšernyševskin ja Dobroljubovin aatteita kannattaneesta demokraattisesta aate- littomasta nuorisosta. Tämän jaoston perustamisessa esitti suurta osaa Internationaalien jäsen A. A. Serno-Solovjovitš. 12. maaliskuuta 1870 jaoston komitea lähetti Pääneuvostolle ohjelmansa ja sääntönsä sekä kirjeen Marxille pyytäen tätä olemaan venäläisen jaoston edustajana Kansainvälisen työväen- liiton Pääneuvostossa. Ohjelma määritteli seuraavasti jaoston edessä olevat tehtävät: »1. Propagoida Venäjällä kaikin mah- dollisin tarkoituksenmukaisin keinoin... kansainvälisen yh- distyksen ajatuksia ja periaatteita. 2. Edistää kansainvälisten jaostojen perustamista venäläisten työläisjoukkojen keskuudes- sa. 3. Myötävaikuttaa lujien solidaaristen yhteyksien aikaan- saamiseen Venäjän ja Länsi-Euroopan työvätekevien luokkien välille ja edistää keskinäisen avunannon tietä niiden yhteisenä päämääränä olevan vapautuksen menestyksellistä saavutta-

mista.» («Narodnoje delo» (Kansan asia), n:o 1, 15. huhtikuuta 1870).

Pääneuvoston istunnossa 22. maaliskuuta 1870 venäläinen jaosto hyväksyttiin Internationaaliin, ja Marx lupautui sen edustajaksi Pääneuvostossa. Venäläisen jaoston jäsenet N. Utin, A. Trusov, J. Barteneva, G. Bartenev, J. Dmitrijeva ja A. Korvin-Krukovskaja osallistuivat aktiivisesti Sveitsin ja kansainväliseen työväenliikkeeseen. Jaosto koetti saada solmituksi yhteydet Venäjän vallankumoukselliseen liikkeeseen. Sen olemassaolo päättyi 1872.

- ²²⁶ *Luottamuksellisen ilmoituksen* Marx kirjoitti noin 28. maaliskuuta 1870. Tuolloin Internationaalissa oli kärjistynyt bakunistien taistelu Pääneuvostoa, Marxia ja tämän kannattajia vastaan. Jo 1. tammikuuta 1870 Pääneuvoston ylimääräisessä istunnossa oli hyväksytty samoin Marxin kirjoittama suljettu kiertokirje romaanisen Sveitsin liittoneuvostolle, joka oli bakunistien voimakkaan vaikutuksen alainen (ks. Marx—Engels, Werke, Bd. 16, s. 384—391). Kirjeen teksti oli myöhemmin ilmoitettu Belgiaan ja Ranskaan. Tämä kiertokirje sisältyi kokonaisuudessaan myös Luottamukselliseen ilmoitukseen, jonka Saksan kirjeenvaihtaja-sihteerin ominaisuudessa Marx lähetti Saksan sosiaalidemokraattisen puolueen komitealle.

- ²²⁷ *Rauhan ja vapauden liitto* oli Victor Hugon, Giuseppe Garribaldin ja eräiden muiden aktiivisella osanotolla 1867 perustettu porvarillis-pasifistinen järjestö.

12. syyskuuta 1868 hyväksytyssä Internationaalien Brysselin kongressin päätöslauselmassa sanottiin, että kansainvälistä työväenliikettä johtamaan pyrkivän pasifistisen liiton olemassaolo on tarpeetonta, kun on olemassa Kansainvälinen työväenliitto. Sitä kehoitettiin liittymään työväenliittoon ja sen jäseniä työväenliiton jaostoihin.

- ²²⁸ Internationaalien *Brysselin kongressi* oli koolla 6.—13. syyskuuta 1868. Marx osallistui välittömästi kongressin valmisteluun, muttei sen työhön. Kongressissa oli lähes 100 osanottajaa, jotka edustivat Englannin, Ranskan, Saksan, Belgian, Sveitsin, Italian ja Espanjan työläisiä. Kongressi hyväksyi tärkeän päätöksen välttämättömyydestä siirtää rautatiet, maan uuneet, kaivokset, metsät sekä kyntömaat yhteiskunnalliseen omistukseen. Tämä päätös todisti ranskalaisten ja belgialaisten proudhonistien suurimman osan siirtymistä kollektivistisiin asenteisiin ja merkitti, että proletaarisen sosialismin aatteet olivat Internationaalissa päässeet voitolle pikkuporvarillisesta reformismista. Kongressi hyväksyi niin ikään Marxin ehdottamat päätöslauselmat 8-tuntisesta työpäivästä, koneiden käytöstä ja suhteesta Rauhan ja vapauden liiton vuoden 1868 Bernin kongressiin (ks. selitystä 227) sekä Fr. Lessnerin Saksan valtuuskunnan nimissä ehdottaman päätöslauselman, jossa kaikkien maiden työläisiä kehoitettiin tutkimaan Marxin Pääomaa ja myötävaikuttamaan sen kääntämiseen muille kielille.

- ²²⁹ On kysymyksessä »*La Philosophie positive*» (Positiivinen filosofia), Auguste Comten positivismin filosofiaa saarnannut ranskalainen filosofinen aikakauslehti, joka ilmestyi Pariisissa 1867—1883. Yksi sen perustajista ja toimittajista oli G. Vyrubov.
- ²³⁰ Sosialistisen demokratian yhdistyksen Bakunin perusti Genèveen lokakuussa 1868 tarkoittaen sen kansainväliseksi järjestöksi.
- ²³¹ »*L'Égalité*» (Tasa-arvoisuus) oli sveitsiläinen viikkolehti, Internationaalinen romanien federaation äänenkannattaja; ilmestyi Genèveässä ranskan kielellä joulukuusta 1868 joulukuuhun 1872.
- ²³² »*Le Progrès*» (Edistys) oli avoimesti Pääneuvostoa vastaan esiintynyt bakuninilainen sanomalehti; ilmestyi ranskan kielellä Loclessa Guillaumen toimittamana joulukuusta 1868 huhtikuuhun 1870.
- ²³³ »*La Federacion*» (Federaatio) oli Barcelonan jaoston ja myöhemmin Internationaalinen federaation viikkolehti; ilmestyi espanjan kielellä elokuusta 1869 vuoteen 1873.
 »*L'Eguaglianza*» (Tasa-arvoisuus) oli italialainen viikkolehti, Internationaalinen Napolin jaoston äänenkannattaja; ilmestyi marraskuusta 1869 tammikuuhun 1870 ja oli bakunistien vaikutuksen alainen.
- ²³⁴ 1850-luvun lopulla Amerikkaan matkustaneiden irlantilaisien maanpakolaisten keskuudessa ja sittemmin myös itsessään Irlannissa syntyi feeniläisten salainen järjestö — Irlannin vallankumouksellinen (eli tasavaltalainen) veljeys. Objektii-visesti irlantilaisen talonpojiston etuja ilmaiseet feeniläiset koostuivat pääasiallisesti kaupunkien pikkuporvaristosta ja aatelittomasta sivistyneistöstä. Salaliittolaistaktiikkansa sekä lahkolaishenkisten ja porvarillis-nationalististen virheidensä vuoksi feeniläiset toimivat irrallaan Irlannin kansan laajoista kerroksista eivätkä yhdistäneet toimintaansa Englannissa vireillä olleeseen yleisdemokraattiseen liikkeeseen. Helmi — maaliskuussa feeniläisten kauan valmistelema kapina kärsi tappion, eri kreivikunnissa tapahtuneet erilliset esiintymiset kukistettiin, useat liikkeen johtajat vangittiin ja asetettiin syytteeseen. Kahden feeniläisjohtajan, Kellyn ja Deasyn vapauttamiseksi Manchesterissa järjestettiin 18. syyskuuta aseellinen hyökkäys vankien kuljetusvaunujen kimppuun. Pako onnistui, mutta yhteenotossa sai surmansa yksi poliisi. Tapahtumapaikalla vangitut ja murhasta syytetyt viisi henkeä saivat kuolemantuomion. Yksi heistä (Maguire) myöhemmin armahdettiin, toinen (Condon) sai kuolemantuomion asemesta elinkautisen ja kolme muuta (Larkin, Allen ja O'Brien) teloitettiin 23. marraskuuta 1867. Kuolemantuomiot herättivät Irlannissa ja Englannissa laajaa protestiliikettä.

- Ylimääräisessä istunnossaan (20. marraskuuta 1867) Pääneuvosto hyväksyi Marxin kirjoittaman vetoemuksen Englannin sisäministerille. Sen nimenä oli Manchesterissa vangitut feeniläiset ja Kansainvälinen työväenliitto. Trade unionien hangoittelun vuoksi vetoomusta ei julkaistu englannin kielellä. Ranskan kielellä se julkaistiin »*Courrier français*» lehdessä 24. marraskuuta 1867.
- ²³⁵ »*Le travail*» (Työ) oli ranskalainen päivälehti, Internationaalinen Pariisin jaostojen äänenkannattaja; ilmestyi Pariisissa 1869 lokakuun 3. päivästä joulukuun 12. päivään.
- ²³⁶ Internationaalinen *Genèven kongressi* pidettiin 3.—8. syyskuuta 1866. Sen työhön osallistui 60 Pääneuvoston sekä Englannin, Ranskan, Saksan ja Sveitsin jaostojen ja työläisyhdistysten edustajaa. Pääneuvoston virallisena selostuksena kongressissa luettiin Marxin laatima Eri kysymyksiä koskeva ohje väliaikaisen Keskusneuvoston jäsenille. Vastoin kongressiin osallistuneiden proudhonistien tahtoa suurin osa tämän ohjeen kohdista tuli hyväksytyksi kongressin päätöslauselmina. Kongressi hyväksyi sitä paitsi Kansainvälisen työväenliiton säännöt ja ohjesäännön.
- ²³⁷ »*The Pall Mall Gazette*» (Pall Mallin lehti) oli lontoolainen päivälehti, joka ilmestyi 1865—1920; 1860—1870-luvulla se oli suuntaukseltaan taantumuksellinen. Marx ja Engels avustivat lehteä heinäkuusta 1870 kesäkuuhun 1871.
 »*The Saturday Review of Politics, Literature, Science and Art*» (Lauantaikatsaus politiikan, kirjallisuuden, tieteen ja taiteen kysymyksiin) oli Lontoossa 1855—1938 ilmestynyt englantilainen vanhoillinen viikkolehti.
 »*The Spectator*» (Katsoja) oli Lontoossa 1711—1714 ilmestynyt englantilainen jokapäiväinen kirjallinen aikakauslehti.
 »*The Fortnightly Review*» (Kahden viikon katsaus) — 1865 erään radikaaliryhmän perustama, suuntaukseltaan liberaalinen historian, filosofian ja kirjallisuuden kysymyksiä käsittelevä englantilainen kuukausijulkaisu; ilmestyi tämän nimisenä Lontoossa vuoteen 1934.
- ²³⁸ *Maan ja työn liitto* perustettiin Lontoossa lokakuussa 1869 Pääneuvoston osanotolla. Liiton ohjelma sisälsi vaatimukset maan kansallistamisesta, työpäivän lyhentämisestä, yleisen äänioikeuden myöntämisestä ja maataloussiirtoloiden perustamisesta. Jo vuoden 1870 syksyyn mennessä liiton sisällä voimistuivat kuitenkin porvarilliset ainekset, ja 1872 se menetti kokonaan yhteyden Internationaaliin.
- ²³⁹ On kysymyksessä englantilais-irlantilainen uniioni, johon Englannin hallitus pakotti Irlannin vuoden 1798 Irlannin kansallisen vapautuskapinan kukistamisen jälkeen. Tammikuun 1. päivänä 1801 voimaan astunut uniioni hävitti Irlannin autonomian viimeisetkin rippeet, lakkautti Irlannin parlamentin ja johti maan täydelliseen orjuutukseen Englannin taholta.

- ²⁴⁰ *Eisenachilaisiksi* sanottiin 7.—9. elokuuta 1869 Saksan, Itävallan ja Sveitsin sosiaalidemokraattien yleissaksalaisessa edustajakokouksessa Eisenachissa perustetun Saksan sosiaalidemokraattisen työväenpuolueen jäseniä. Tämän puolueen ohjelma vastasi yleispiirtein Internationaalien vaatimuksia.
- ²⁴¹ »*Social-Demokrat*» (Sosiaalidemokraatti) oli lassallelaisen Saksan yleisen työväenliiton äänenkannattaja. Tällä nimellä lehti ilmestyi Berliinissä vuoden 1864 joulukuun 15. päivästä vuoteen 1871; 1864—1865 sitä toimitti J. B. Schweitzer.
- ²⁴² On kysymyksessä Saksan yleisestä työväenliitosta eronnut pieni lassallelaisryhmä, joka perusti 1867 »Lassallelaisen Saksan yleisen työväenliiton»; tällä liitolla ei ollut mitään vaikutusvaltaa työläisten keskuudessa ja 1872 se lopetti tosiasiallisesti olemassaolonsa.
- ²⁴³ »*Demokratisches Wochenblatt*» (Demokraattinen viikkolehti) oli Leipzigissä tammikuusta 1868 syyskuuhun 1869 W. Liebknechtin toimittamana ilmestynyt saksalainen työväenlehti. Eisenachin edustajakokouksessa 1869 se julistettiin Saksan sosiaalidemokraattisen työväenpuolueen pää-äänenkannattajaksi ja se sai uuden nimen »*Volksstaat*» (ks. selitystä 223). Marx ja Engels avustivat lehteä.
- ²⁴⁴ Tarkoitetaan Herzenin 1858 venäläiseltä tilanomistajalta P. A. Bahmetjeviltä propagandan harjoittamista varten saamia rahoja (nk. Bahmetjevin rahasto). Bakuninin ja Ogarjovin painostuksesta Herzen suostui 1869 jakamaan rahaston kahtia, joista toisen osan Ogarjov luovutti venäläiselle salaliittolaisvallankumoukselliselle Netšajeville. Herzenin kuoltua Netšajev sai 1870 Ogarjovilta myös toisen puolen rahastoa.
- ²⁴⁵ »*Narodnoje Delo*» (Kansan asia) oli 1868—1870 Genèvessä venäläisten maanpakolaisvallankumouksellisten julkaisema aikakauslehti (huhtikuusta 1870 sanomalehti). Lehden ensimmäisen numeron valmisti Bakunin, sittemmin, vuoden 1868 lokakuusta lähtien toimituskunta katkaisi välinsä Bakuniniin ja esiintyi tämän katsomuksia vastaan. Alkaen huhtikuusta 1870 lehdestä tuli Kansainvälisen työväenliiton venäläisen jaoston äänenkannattaja, joka noudatti Marxin linjaa Pääneuvostossa.
- ²⁴⁶ *Kansalaissota Ranskassa* on tieteellisen kommunismin tärkeimpiä teoksia, jossa Marx on Pariisin kommuunin kokemuksen pohjalta kehittänyt edelleen marxilaisuuden perusajatuksia luokkataistelusta, valtiosta, vallankumouksesta ja proletariaatin diktatuurista. Teos oli kirjoitettu Internationaalien Pääneuvoston vetoomukseksi kaikille työväenliiton jäsenille Euroopassa ja Yhdysvalloissa ja sen tarkoituksena oli tehdä kaikkien maiden työväenluokalle selväksi kommunardien sankarillisen taistelun olemus ja merkitys sekä tutustuttaa koko proletariaatti tuon taistelun maailmanhistorialliseen kokemukseen.

Kyseisessä teoksessa Marx todisti jälleen paikkansapitäväksi Louis Bonaparten brumairekuun kahdeksannessatoista (ks. tätä osaa, s. 141—259) lausumansa ajatuksen välttämättömyydestä murskata porvarillinen valtiokoneisto sekä kehitti tätä ajatusta edelleen. Marx teki päätelmän, ettei työväenluokka »voi noin vain ottaa valmista valtiokoneistoa haltuunsa ja panna sitä käymään omien tarkoitustensa toteuttamiseksi» (s. 466), vaan sen on murskattava tämä koneisto ja korvattava se Pariisin kommuunin tyyppisellä valtiolla. Juuri tämä Marxin päätelmä proletariaatin diktatuurin valtiollisena muotona esiintyvistä uudentyypisistä, Pariisin kommuunin tapaisesta valtiosta muodostaa sen panoksen tärkeimmän sisällön, jonka Marx antoi vallankumousteorian kehittämiseen.

Marxin teos Kansalaissota Ranskassa levisi laajalle. Vuosina 1871—1872 se käännettiin monille kielille ja julkaistiin useissa Euroopan maissa ja USA:ssa.

- ²⁴⁷ Tämän johdannon Engels kirjoitti Marxin Kansalaissota Ranskassa -teoksen kolmanteen saksankieliseen juhlapainokseen, joka ilmestyi 1891 Pariisin kommuunin 20-vuotispäiväksi. Tähän painokseen Engels liitti Marxin kirjoittamat Kansainvälisen työväenliiton Pääneuvoston Ranskan ja Saksan sotaa koskevat ensimmäisen ja toisen julkilausumat, ja myöhemmin eri kielillä ilmestyneissä painoksissa ne on tavallisesti julkaistu yhdessä Kansalaissota Ranskassa -teoksen kanssa.
- ²⁴⁸ Kysymyksessä on Saksan kansan kansallinen vapautussota Napoleonin herruutta vastaan 1813—1814.
- ²⁴⁹ *Demagogeiksi* nimitettiin 1820-luvun Saksassa niitä saksalaisen sivistyneistön oppositioliikkeen osanottajia, jotka vastustivat saksalaisten valtioiden taantumuksellista järjestelmää ja vaativat Saksan yhdistämistä. Saksalaiset viranomaiset vainosivat ankarasti »demagogeja».
- ²⁵⁰ *Poikkeuslaki sosialisteja vastaan* saatettiin Saksassa voimaan 21. lokakuuta 1878. Laissa kiellettiin kaikki sosiaalidemokraattisen puolueen järjestöt, työväen joukkojärjestöt ja työväen lehdistö; sen mukaisesti takavarikoitiin sosialistinen kirjallisuus ja vainottiin sosiaalidemokraatteja. Työväen joukkoliikkeen painotuksesta laki tuli kumotuksi 1. lokakuuta 1890.
- ²⁵¹ Tarkoitetaan vuoden 1830 heinäkuun porvarillista vallankumousta Ranskassa.
- ²⁵² Ks. selitystä 40.
- ²⁵³ Tässä tarkoitetaan legitimistejä, orleanisteja ja bonapartisteja.
- ²⁵⁴ Ks. selitystä 66.
- ²⁵⁵ Ks. selitystä 218.
- ²⁵⁶ Kysymyksessä on Ranskan ja Saksan alustava rauhansopimus, jonka allekirjoittivat Versaillesissa toisaalta Thiers ja J. Favre ja toisaalta Bismarck. Tämän sopimuksen mukaan Ranska

luovutti Saksalle Elsassin ja Itä-Lothringenin ja maksoi 5 miljardia frangia sotakorvausta. Lopullinen rauhansopimus allekirjoitettiin 10. toukokuuta 1871 Frankfurt am Mainissa.

²⁵⁷ *Possibilisteiksi* sanottiin opportunistista virtausta Ranskan sosialistisessa liikkeessä. Sitä johtivat mm. Brousseau ja Malon, jotka aiheuttivat 1882 hajaannuksen Ranskan työväenpuolueessa. Tämän virtauksen johtajat pitäytyivät reformistiseen periaatteeseen: on tavoiteltava vain mahdollista (possible). Tästä johtuukin nimitys possibilistit.

²⁵⁸ Julkaistessaan Engelsin johdantoa aikakauslehdessä »Neue Zeit», 2. nide, n:o 28, 1890—1891 toimituskunta korvasi tekstissä sanat »sosiaalidemokraattinen poroporvari» sanoilla »saksalainen poroporvari». Fischerin Engelsille 17. maaliskuuta 1891 kirjoittamasta kirjeestä näkee, että Engels oli ilmaissut tyytymättömyytensä tällaiseen mielivaltaiseen korjaamiseen, mutta jätti tämän korjauksen myös erilliseen painokseen karttaukseen nähtävästi erilaisuutta, joka olisi syntynyt saman teoksen eri julkaisuissa.

Tässä painoksessa on noudatettu alkuperäistä tekstiä.

²⁵⁹ Napoleon III järjesti *kansanäänestyksen* toukokuussa 1870 muka saadakseen selville kansanjoukkojen suhtautumisen keisarikuntaan. Kysymykset oli muotoiltu siten, että oli mahdoton antaa kielteistä lausuntoa toisen keisarikunnan politiikasta esiintymättä samalla kaikkia demokraattisia uudistuksia vastaan. I Internationaalinen Ranskan jaostot paljastivat tämän demagogiseksi manööveriksi ja kehottivat jäseniään pidättymään äänestyksestä. Kansanäänestyksen aattona Pariisin liiton jäsenen vangittiin syytettynä osallistumisesta Napoleon III:n murhaa valmistelleeseen salaliittoon. Hallitus käytti syytöstä hyväkseen aloittaakseen Ranskan eri kaupungeissa laajan vainotoimenpidekampanjan Internationaalinen jäseniä vastaan. Pariisin liiton jäseniä vastaan 22. kesäkuuta — 5. heinäkuuta toimeenpannussa oikeudenkäynnissä ilmeni täydellisesti salaliittosyytöksen valheellisuus. Osa Internationaalinen jäsenistä sai kuitenkin vankilatuomion yksistään Kansainväliseen työväenliittoon kuuluvuutensa takia. Internationaalinen vainoaminen Ranskassa aiheutti työväenluokan joukkoprotesteja.

²⁶⁰ 19. heinäkuuta 1870 puhkesi Ranskan-Saksan sota.

²⁶¹ Ks. selitystä 66.

²⁶² »*Le Réveil*» (Heräys) oli heinäkuusta 1868 tammikuuhun 1871 Pariisissa ilmestynyt ranskalainen sanomalehti, vasemmistotasavaltalaisten äänenkannattaja. Lehteä toimitti Ch. Deleschluze. Siinä julkaistiin Internationaalinen asiakirjoja sekä työväenliikettä koskevia aineistoja.

²⁶³ »*La Marseillaise*» (Marseljeesi) oli ranskalainen päivälehti, vasemmistotasavaltalaisten äänenkannattaja; ilmestyi Pariisissa joulukuusta 1869 syyskuuhun 1870. Lehdessä julkaistiin

Internationaalinen toimintaa ja työväenliikettä koskevaa aineistoa.

- ²⁶⁴ Tarkoitetaan *Joulukuun 10. päivän seuraa*, salaista bonapartistista yhdistystä, joka oli perustettu pääasiallisesti luokkasemansa menettäneistä (deklasoituneista) aineksista, poliittisista seikkailijoista, sotilaspöörin edustajista yms. Sen jäsenet myötävaikuttivat Louis Bonaparten valitsemiseen Ranskan tasavallan presidentiksi 10. joulukuuta 1848 (tästä johtuu seuran nimikin). Ks. enemmän tästä seurasta sivuilla 203—205.
- ²⁶⁵ Ks. selitystä 216.
- ²⁶⁶ Ks. selitystä 218.
- ²⁶⁷ Ks. selitystä 26.
- ²⁶⁸ Vuonna 1618 Brandenburgin vaaliruhtinaskunta liittyi Preussin herttuakuntaan, joka oli perustettu 1500-luvun alussa teutonien ritarikunnan alucelle ja oli ollut Puolan lääninä. Preussin herttuan ominaisuudessa Brandenburgin vaaliruhtinas oli Puolan vasallina aina vuoteen 1657, jolloin hän onnistui saavuttamaan preussilaisten alueiden itsenäisyyden käytettyään hyväkseen Puolan vaikeuksia tämän Ruotsia vastaan käymässä sodassa.
- ²⁶⁹ Kysymyksessä on *Baselin rauhansopimus*, jonka Euroopan ensimmäisen Ranskan vastaisen liittouman jäsenenä Preussi solmi erillisesti Ranskan tasavallan kanssa 5. huhtikuuta 1795.
- ²⁷⁰ *Tilsitin rauhan* solmivat 7.—9. heinäkuuta 1807 Napoleonin hallitsema Ranska ja sodassa tappion kärsineet neljäs Ranskan vastaisen liittouman jäsenet Venäjä ja Preussi. Rauhanehdot olivat tavattoman raskaat Preussille, joka menetti huomattavan osan alueistaan. Venäjä ei menettänyt alueellisesti mitään, mutta sen oli pakko tunnustaa Ranskan asemien voimistuminen Euroopassa ja kannattaa Englannin saartoa (ns. mannermaansulkemusta). Napoleon I:n sanelemat Tilsitin rauhan ryöväysmäiset ehdot aiheuttivat Saksan väestössä suurta tyytymättömyyttä ja valmistelivat siten pohjaa 1813 alkaneelle Napoleonin vastaiselle vapautusliikkeelle.
- ²⁷¹ Ks. selitystä 219.
- ²⁷² Marx tarkoittaa feodaalisen taantumuksen voittoa Saksassa Napoleonin herruuden nujertamisen jälkeen. Saksassa säilyi tuolloin feodaalinen pirstoutuneisuus, saksalaisissa valtioissa lujittui feodaalis-yksinvaltainen järjestelmä, kaikki aateliston etuoikeudet pysyivät ennallaan ja talonpoikien puolittain maajorjuudellinen riisto vain voimistui.
- ²⁷³ On kyseessä Pariisissa sijaitseva Tuileries'n palatsi, joka oli Napoleon III:n residenssinä.
- ²⁷⁴ Marx tarkoittaa Englannin työväen liikettä 4. syyskuuta 1870 julistetun Ranskan tasavallan tunnustamisen puolesta. Alkaen

- syyskuun 5. päivästä Lontoossa ja muissa suurkaupungeissa tapahtui joukkokokouksia ja mielenosoituksia, joiden osanottajat vaativat päätöslauselmissaan ja anomuskirjelmissään tunnustamaan viipymättä Ranskan tasavallan. Internationaalinen Pääneuvosto osallistui välittömästi Ranskan tasavallan tunnustamista ajavan liikkeen järjestämiseen.
- 275 Marx viittaa siihen että Englanti osallistui aktiivisesti niiden feodaalis-monarkististen valtioiden liiton perustamiseen, jotka aloittivat 1792 sodan vallankumouksellista Ranskaa vastaan. Hän tarkoittaa myös sitä seikkaa, että Englannin hallitseva ylimystö tunnusti ensimmäisen Euroopassa bonapartistisen hallitusmuodon, jonka Louis Bonaparte pystytti Ranskassa 2. joulukuuta 1851 suorittamansa valtiokaappauksen yhteydessä.
- 276 Amerikan pohjoisten teollisuusvaltioiden ja eteläisten orjavaltioiden välisen sisällissodan aikana (1861—1865) Englannin porvarillinen lehdistö asettui kannattamaan etelävaltioita, ts. orjanomistusjärjestelmää.
- 277 »*Journal Officiel de la République Française*» (Ranskan tasavallan virallinen lehti) ilmestyi 20. päivästä maaliskuuta 24. päivään toukokuuta 1871 Pariisin kommuunin virallisena äänenkannattajana. Lehti oli ilmestynyt samalla nimellä myös vuoden 1870 syyskuun 5. päivästä. Pariisin kommuunin kaudella Ranskassa ilmestyi kaksi tämännimistä sanomalehteä, joista toinen oli Kommuunin äänenkannattaja ja toinen Thiersin hallituksen Versaillesissa julkaisema lehti. Simonin kirje julkaistiin Pariisin kommuunin äänenkannattajassa 25. huhtikuuta 1871.
- 278 Bismarck ja kansallisen puolustuksen hallituksen edustaja Favre allekirjoittivat 28. tammikuuta 1871 Sopimuksen väli-
rauhasta ja Pariisin antautumisesta. Sopimusta allekirjoittaessaan Favre myöntyi preussilaisten esittämiin nöyryyttäviin ehtoihin, hän lupautui suorittamaan kahden viikon sisällä 200 miljoonan frangin sotakorvaukset, luovuttamaan suurimman osan Pariisin linnakkeista sekä Pariisin armeijan kenttätykistön ja asevarustukset.
- 279 Ks. selitystä 218.
- 280 »*Capitulards*» (antautujat) oli Pariisin antautumisen kannattajista vuosien 1870—1871 piirityksen aikana käytetty nimitys. Sana jäi ranskan kieleen ja alkoi myöhemmin merkitä yleensä antautujia.
- 281 »*L'Étendard*» (Lippu) oli Pariisissa 1866—1868 ilmestynyt bonapartistinen sanomalehti. Se lakkautettiin kun paljastuivat lehden rahoitukseen liittyneet huijaukset.
- 282 Kysymyksessä on *Société Générale du Crédit Mobilier*, 1852 perustettu suuri ranskalainen osakepankki. Sen tärkeimpiä tulolähteitä oli arvopapereilla keinottelu. Crédit Mobilier oli läheisessä yhteydessä toisen keisarikunnan hallituspiirei-

hin. Vuonna 1867 osakeyhtiö vararikkoutui ja se lakkautettiin 1871.

²⁸³ »*L'Électeur libre*» (Vapaa valitsija) oli Ranskan oikeistotasavaltalaisten äänenkannattaja, ilmestyi Pariisissa 1868—1871. Vuosina 1870—1871 lehti oli yhteydessä kansallisen puolustuksen hallituksen finanssiministeriöön.

²⁸⁴ Herttua Berryn muistolle omistetussa surumessussa mieltään osoittaneita legitimistejä vastustava pariisilainen väkijoukko ryösti 14.—15. helmikuuta 1831 Saint-Germain l'Auxerroisin kirkon ja arkkipiispa Quélenin palatsin. Tuolloin läsnäollut Thiers kielsi kansalliskaartin jäseniä estämästä väkijoukon toimia.

1832 sisäministerinä olleen Thiersin määräyksestä vangittiin Ranskan kruununtavoittelijan legitimisti kreivi Chambordin äiti, Berryn herttuatar, joka pakotettiin nöyryyttävään lääkärintarkastukseen. Täten tahdottiin saattaa julkisuuteen herttuattaren salainen avioliitto ja komprometoida hänet poliittisesti.

²⁸⁵ Marx tarkoittaa Thiersin (silloisen sisäministerin) häpeällistä osuutta heinäkuun monarkiaa vastaan suunnatun Pariisin kansankapinan nujertamisessa 13. ja 14. heinäkuuta 1834. Sotaväki tukahdutti tämän kapinan julmasti tuhoten esim. erään talon asukkaat Transonain kadulla.

Syyskuun lait olivat Ranskan hallituksen syyskuussa 1835 lehdistöä vastaan julkaisemia taantumuksellisia lakeja. Ne saattoivat voimaan vankilarangaistukset ja suuret rahasakot esiintymisistä omaisuutta ja olemassaolevaa valtiojärjestystä vastaan.

²⁸⁶ Tammikuussa 1841 Thiers esitteli edustajahuoneessa Pariisin linnoittamissuunnitelman. Vallankumouksellis-demokraattisissa piireissä tämä suunnitelma käsitettiin kansanliikkeiden tukahduttamiseen suunnatuksi valmistelutoimenpiteeksi. Thiersin suunnitelman mukaan erittäin vahvat linnoitukset tuli rakentaa niiden kortteleiden läheisyyteen, jossa asui pääasiallisesti työväkeä.

²⁸⁷ Ks. selitystä 102.

²⁸⁸ Ks. selitystä 40.

²⁸⁹ Ks. selitystä 92.

²⁹⁰ Heinäkuun 15. päivänä 1840 Englanti, Venäjä, Preussi, Itävalta ja Turkki allekirjoittivat Lontoossa ilman Ranskaa sopimuksen Turkin sulttaanin auttamisesta Ranskan tukemaa Egyptin käskynhaltija Muhammed Alia vastaan. Sopimuksen seurauksena syntyi Ranskan ja Euroopan valtoja yhdistävän liiton välisen sodan uhka. Ludvig Filip ei kuitenkaan uskaltanut ryhtyä sotaan, vaan luopui Muhammed Alin tukemisesta.

²⁹¹ Pitäen silmällä vallankumouksellisen Pariisin tukahduttamista Thiers pyysi Bismarckilta lupaa lisätä Versaillesin armeijan

miesvahvuutta ranskalaisilla sotavangeilla, joista suurin osa oli kuulunut Sedanin ja Metzin edustalla antautuneisiin armeijoihin.

- ²⁹² Ks. selityksiä 17 ja 91.
- ²⁹³ »*Chambre introuvable*» (verraton kamari) oli 1815—1816 ääri-taantumuksellisista (restaauraatiokauden ensimmäiset vuodet) koostunut Ranskan edustajakamari.
- ²⁹⁴ Pourceaugnac on Molièren komedian Herra de Pourceaugnac päähenkilö; tyhmä ja sivistymätön maalaisaateli.
- ²⁹⁵ »*Tilanherrakamariksi*» tai »*maanjuusten kokoukseksi*» nimitettiin pilkallisesti Bordeauxissa 1871 koolla ollutta kansalliskokousta. Tämä koostui pääasiallisesti taantumuksellisista monarkisteista, kuten tilanherroista, virkamiehistä, koronkiskureista ja kauppiaista, jotka kaikki oli valittu maaseutupiireissä. Kokouksen 630 edustajasta noin 430 oli monarkisteja.
- ²⁹⁶ *Shylock* on henkilöahmo Shakespearen komediasta Venetsian kauppias. Tuo julma koronkiskuri vaatii lainausehtojen mukaisesti leikkaamaan naulan lihaa maksukyvyttömältä vekselivelalliseltaan.
- ²⁹⁷ Maaliskuun 10. päivänä 1871 kansalliskokous hyväksyi lain Vekseleiden maksun lykkäyksestä, joka koski vain elokuun 13. ja marraskuun 12. päivän välisenä aikana solmittuja velkasitoumuksia. Marraskuun 12. päivän jälkeen tehtyjen vekseleiden maksuaikaa ei pidennetty. Tämä laki antoi raskaan iskun työläisille ja vähävaraisille väestökerroksille ja johti monien pienyrittäjien ja kauppiaiden vararikkoutumiseen.
- ²⁹⁸ *Décembriseuriksi* sanottiin bonapartistien 2. joulukuuta 1851 suorittaman valtiokaappauksen osanottajia ja sen mukaisten toimien kannattajia.
- ²⁹⁹ Lehtitiedotusten mukaan Thiersin hallituksen valmistelemasta sisäisestä lainasta sekä hänen itsensä että hallituksen muiden jäsenten oli määrä saada yli 300 miljoonaa frangia »välityspalkkiota». Lainaa koskeva laki hyväksyttiin 20. kesäkuuta 1871, Pariisin kommuunin kukistamisen jälkeen.
- ³⁰⁰ *Cayenne* oli kaupunki Ranskan Guayanassa (Etelä-Amerikka), poliittisten vankien pakkotyö- ja karkotuspaikka.
- ³⁰¹ Ks. selitystä 81.
- ³⁰² 31. lokakuuta 1870 Pariisin työläiset ja kansalliskaartin val-lankumouksellinen osa nousivat kapinaan saatuaan tietää, että kansallisen puolustuksen hallitus oli päättänyt aloittaa neuvottelut preussilaisten kanssa. Vallattuaan raatihuoneen he perustivat vallankumouksellisen vallan elimen, Yhteiskunnan pelastuskomitean (*Le comité de salut public*), jota johti Blanqui. Työläisten painostuksesta kansallisen puolustuksen hallitus lupasi erota ja määräsi Kommuunin vaalit 1. päiväksi marras-kuuta. Hallitus onnistui kuitenkin käyttämään hyväkseen

Pariisin vallankumousvoimien puutteellista järjestyneisyyttä sekä kapinaa johtaneiden blanquilaisten ja jakobiini-demokraattien välisiä erimielisyyksiä ja valloittamaan takaisin hallitukselle uskollisten kansalliskaartin pataljoonien voimin raatihuoneen ja näin palauttamaan itselleen vallan.

- ³⁰³ »Bretonella» tarkoitetaan Bretagnen liikkuvaa kaartia, jota Trochu käytti kuten santarmijoukkoa Pariisin vallankumousliikkeen tukahduttamiseen.

Korsikalaiset muodostivat toisen keisarikunnan kaudella huomattavan osan santarmistosta.

- ³⁰⁴ 22. tammikuuta 1871 Pariisin proletariaatti ja kansalliskaarti panivat blanquilaisten aloitteesta toimeen hallituksen kukistamista ja Kommuunin perustamista vaatineen vallankumouksellisen joukkomielenosoituksen. Kansallisen puolustuksen hallituksen käskystä raatihuonetta vartioineet bretonit ampuivat mielenosoituksen hajalle. Tukahdutettuaan asevoimin vallankumousliikkeen hallitus alkoi valmistella Pariisin antautumista.

- ³⁰⁵ *Sommations* (hajaantumisvaatimukset) ovat eräiden porvarillisten valtioiden lakien edellyttämä väkijoukko kolmesti toistettava hajaantumiskehotus, minkä jälkeen virkavallalla on lupa turvautua aseisiin.

Hiljaisuuslaki (The Riot act) saatettiin voimaan Englannissa 1715. Siinä kiellettiin kaikki yli 12 henkeä käsittävät »kapinahenkiset kokoukset». Mikäli lakia rikottiin, virkavallan edustajat olivat velvolliset lukemaan asianomaisen varoituksen ja käyttämään väkivaltaa, elleivät kokoontuneet hajoaisi tunnin sisällä.

- ³⁰⁶ Lokakuun 31. päivän tapahtumien aikana (ks. selitystä 302) Flourens sai estetyksi ampumisen, jota eräs kapinan osanottaja vaati kansallisen puolustuksen hallituksen jäsenille.

- ³⁰⁷ Marxin mainitseman asetuksen panttivangeista Kommuuni oli hyväksynyt 5. huhtikuuta 1871 (Marx osoittaa asetuksen julkaisuajaksi päivän, jona se ilmestyi englantilaisessa lehdistössä). Tämän asetuksen mukaan panttivangeiksi julistettiin kaikki yhteydenpidosta Versaillesin kanssa syytetyt henkilöt, mikäli heidän syyllisyytensä tulee todistetuksi. Tällä toimenpiteellä Kommuuni koetti estää versaillesilaisia ampumasta kommunardeja.

- ³⁰⁸ Ks. selitystä 66.

- ³⁰⁹ »The Times» (Ajat) on Lontoossa vuodesta 1785 ilmestyvä huomattavin englantilainen päivälehti, suuntaukseltaan vanhoillinen.

- ³¹⁰ *Investituuraksi* sanottiin sellaista virkaanasettamisjärjestystä, jonka mukaan hierarkkisen portaikon alemmalla askelmalla olevat ovat täysin riippuvaisia ylempänä olevista.

- ³¹¹ *Girondistit* olivat suurporvariston puolue Ranskan suuren vallankumouksen kaudella (saivat nimensä Gironden departementin mukaan). Julistaessaan departementtien autonomia- ja federaatio-oikeuksien puolustamista girondistit esiintyivät jakobiinihallitusta ja tätä tukeneita vallankumouksellisia joukkoja vastaan.
- ³¹² »*Kladderadatsch*» oli Berliinissä vuodesta 1848 ilmestynyt kuvitettu satiirinen kuukausijulkaisu.
- ³¹³ »*Punch, or the London charivari*» on suuntaukseltaan porvarillis-liberaalinen englantilainen pilakuvalehti. Ilmestyy Lontoossa kerran viikossa vuodesta 1841.
- ³¹⁴ Tässä tarkoitetaan Pariisin kommuunin 16. huhtikuuta 1871 hyväksymää asetusta kaikkien velkasitoumusten maksuajan pidentämisestä kolmella vuodella ja lainakorkojen lakkauttamisesta.
- ³¹⁵ Marx tarkoittaa velanmaksun lykkäystä edellyttävää lakiehdotusta »sovinnollisista sopimuksista», jonka perustuslakia säätävä kansalliskokous hylkäsi 22. elokuuta 1848. Tämän seurauksena huomattava osa pikkuporvaristosta vararikkoutui ja joutui suurporvaristoon kuuluvien velkojen käsiin.
- ³¹⁶ *Frères ignorantins* (ignorantiveljet) on Reimsissä 1680 perustetun uskonnollisen veljeskunnan nimitys. Sen jäsenet olivat velvolliset pyhittämään itsensä köyhien lasten kouluttamiselle. Veljeskunnan kouluissa oppilaat saivat pääasiallisesti uskonnollista kasvatusta ja varsin niukalti tietoja muilta aloilta.
- ³¹⁷ *Departementtien tasavaltainen liitto* (Alliance républicaine des Départements) oli Ranskan eri alueilta kotoisin olevien Pariisissa asuvien pikkuporvarillisia kerroksia edustavien poliittinen järjestö. Se kehotti taistelemaan Versaillesin hallitusta ja monarkistista kansalliskokousta vastaan sekä tukemaan kaikissa departementeissa Pariisin kommuunia.
- ³¹⁸ Marx tarkoittaa 27. huhtikuuta 1825 hyväksyttyä lakia, jonka mukaan entisille maanpakolaisille oli suoritettava korvaus Ranskan porvarillisen vallankumouksen aikana heiltä takavarikoiduista kartanoista.
- ³¹⁹ Ks. selitystä 64.
- ³²⁰ Picpusin luostarissa pidetyissä tarkastuksissa todettiin, että eräitä nunnia oli vuosikausia pidetty vankeina kammioissaan. Tuolloin löydettiin myös kidutusvälineitä. Pyhän Laurentiuksen kirkosta löydetty salainen hautausmaa oli todistuksena suoritetuista murhista. Kommuuni julkisti nämä tosiasiat »*Mot d'Ordre*» (Tunnussana) lehdessä 5. toukokuuta 1871 sekä kirjassessa *Les Crimes des congrégations religieuses* (Kirkonmiesten rikoksia).
- ³²¹ Ranskalaisten sotavankien päätehtävänä Wilhelmshönessä (ks. selitystä 218) oli valmistaa savukkeita omaan käyttöönsä.

- 322 *Absentistit* (sanasta 'absent' = poissaoleva) olivat tavallisesti maatilansa ulkopuolella asuvia suurmaanomistajia. Maatiloja hoitivat pehtorit tai sitten ne olivat vuokralla välittäjä-keinoittelijoilla, jotka vuorostaan vuokrasivat näitä vähävaraisille alivuokralaisille orjuuttavin ehdoin.
- 323 *Francs-fileurs* (kirjaimellisesti »vapaakarkurit») oli Pariisin saarron aikana kaupungista paenneille porvareille annettu pilkkanimi. Nimen ironisuutta korosti sen samansointisuus *francs-tireurs* (vapaa-ampujat) sanan kanssa. Jälkimmäiset olivat preussilaisia vastaan käytävän taistelun aktiivisia osanottajia, ranskalaisia sisseja.
- 324 *Koblenz* on saksalainen kaupunki, monarkististen aatelisemigranttien keskus Ranskan suuren vallankumouksen kaudella. Koblenzissa valmisteltiin hyökkäystä vallankumouksellista Ranskaa vastaan, siellä myös sijaisi emigranttihallitus, jota johti kiivas taantumusmies, Ludvig XVI:n entinen ministeri de Calonne.
- 325 *Chouaneiksi* kommunardit nimittivät Bretagnesta värvättyä Versaillesin armeijan monarkistismielistä osastoa. Nimi on johdettu luoteis-Ranskassa 1700-luvun porvarillisen vallankumouksen aikana toimineiden vastavallankumouksellisen kapinan osanottajien mukaan.
- 326 Pariisin kommuunin perustamiseen johtaneen Pariisin proletaarisen vallankumouksen vaikutuksesta myös Lyonissa ja Marseillessa tapahtui vallankumouksellisia esiintymisiä, joiden tarkoituksena oli Kommuunin julistaminen. Hallituksen joukot tukahduttivat kuitenkin verisesti nämä kansanjoukkojen esiintymiset.
- 327 Dufauren kansalliskokoukselle esittämän sotatuomioistuinten oikeudenkäyntiä koskevan lakiehdotuksen mukaan oikeusjuttu oli käsiteltävä ja tuomio pantava täytäntöön 48 tunnissa.
- 328 On kysymys Englannin ja Ranskan 23. tammikuuta 1860 allekirjoittamasta kauppasopimuksesta. Tämän sopimuksen mukaan Ranska luopui ehkäisy-tullipolitiikasta ja korvasi sen tullimaksuilla. Tämän toimenpiteen seurauksena tavaroiden tuonti Englannista voimisti jyrkästi kilpataistelua Ranskan sisämarkkinoilla, mikä aiheutti tyytymättömyyttä ranskalaisissa teollisuudenharjoittajissa.
- 329 On kyseessä muinai- Roomassa vallinneet terrori ja veriset vainot Rooman orjanomistuksellisessa tasavallassa sen kriisin eri vaiheissa 1. vuosisadalla ennen ajanlaskumme alkua. *Sullan diktatuuri* (82—79 eaa.) sekä ensimmäinen ja toinen triumviraatit (60—53 ja 43—36 eaa.) olivat roomalaisten sotapäälliköiden diktatuuria. Edellinen oli Pompeiuksen, Caesarin ja Crassuksen ja jälkimmäinen Octavianuksen, Antoniuksen ja Lepiduksen diktatuuria.

- ³³⁰ »*Journal de Paris*» (Pariisin lehti) oli vuodesta 1867 ilmestynyt monarkistis-orleanistinen viikkolehti.
- ³³¹ Englannin ja USA:n välisen sodan aikana, valloitettuaan Washingtonin englantilaiset joukot polttivat elokuussa 1814 Kapitolin (kongressitalon), Valkoisen talon ja eräät muut pääkaupungin julkiset rakennukset.
Englannin ja Ranskan Kiinaa vastaan käymän sodan aikana lokakuussa 1860 englantilais-ranskalaiset sotajoukot ryöstivät ja polttivat Pekingin lähistöllä sijainneen kesäpalatsialueen, johon oli kerätty kiinalaisen arkkitehtuurin ja taiteen rikas kokoelma.
- ³³² Isänmaallisen sodan aikana syksyllä 1812 Moskovan väestö poltti huomattavan osan Napoleon I:n ranskalaisen armeijan miehittämästä kaupungista jättääkseen näin vihollisjoukot ilman sopivia talviasuntoja ja muonavarastoja.
- ³³³ Ks. selitystä 87.
- ³³⁴ Marx sanoo preussilaista edustajakamaria »*chambre introuvableksi*» (verrattomaksi kamariksi) pitäen sitä ranskalaisen kamarin analogiana (ks. selitystä 293). Tammi—helmikuussa 1849 valittu kokous koostui ylimystön etuoikeutetusta »herrojen kamarista» ja toisesta kamarista, jonka kaksivaiheisiin vaaleihin osallistuivat vain ns. itsenäiset preussilaiset. Toiseen kamariin valittu Bismarck oli junkkereiden äärioikeistolaisen ryhmäkunnan johtomiehiä.
- ³³⁵ »*The Daily News*» (Päivän sanomat) oli Lontoossa 1857—1943 tällä nimellä ilmestynyt liberaalinen sanomalehti, teollisen porvariston äänenkannattaja.
- ³³⁶ »*Le Temps*» (Aika), suuntaukseltaan konservatiivinen ranskalainen päivälehti, suurporvariston äänenkannattaja, ilmestyi Pariisissa 1861—1943.
- ³³⁷ »*The Evening Standard*» (Iltalippu) oli englantilaisen konservatiivisen »Standard» lehden iltapainos; ilmestyi Lontoossa 1857—1905.
- ³³⁸ Tämän kirjeen ovat kirjoittaneet Marx ja Engels.
- ³³⁹ I Internationaalinen Lontoon konferenssi pidettiin 17.—23. syyskuuta 1871. Pariisin kommuunin tappion jälkeen Internationaalinen jäseniin kohdistettujen ankarien vainojen vuoksi tämä konferenssi oli kokoonpanoltaan verrattain suppea: siihen osallistui 22 päätösvaltaista ja 10 neuvottelevan äänioikeuden omaavaa edustajaa. Maita jotka eivät voineet lähettää konferenssiin edustajiaan, edustivat Pääneuvoston kirjeenvaihtajasihteerit. Niinpä Marx edusti konferenssissa Saksaa ja Engels Italiaa.
Lontoon konferenssi muodostui merkittäväksi vaiheeksi Marxin ja Engelsing kamppailussa proletariaarisen puolueen luomiseksi. Konferenssi hyväksyi päätöslauselman Työväenluokan poliittisesta toiminnasta, jonka perusosa sisällytettiin

Haagin kongressin päätöksellä Kansainvälisen työväenliiton yleisiin sääntöihin. Konferenssin päätöslauselmissa oli muotoiltu proletaarisen puolueen tärkeimmät taktiset ja järjestölliset periaatteet, ja ne niin ikään antoivat iskun lahkolaisuudelle ja reformismille. Lontoon konferenssilla oli huomattava osuus siinä, että proletaarisen puoluekantaisuuden periaatteet pääsivät voitolle anarkistisesta opportunistista.

340 Ks. selitystä 230.

341 Alkaen 1850-luvun lopulta englantilaisten työläisten tärkeimpiä vaatimuksia oli yhdeksäntuntisen työpäivän vaatimus. Toukokuussa 1871 puhkesi suuri Newcastlen rakennus- ja koneenrakennustyöläisten lakko, jota johti Taisteluliitto yhdeksäntuntisen työpäivän saavuttamiseksi. Tähän lakkoon osallistui ensi kertaa trade unioneihin kuulumattomia työläisiä. Liiton puheenjohtaja Burnett kääntyi Internationaalien Pääneuvoston puoleen pyytään tätä estämään alkaneen rikkureiden maahantuonnin. Se saatiinkin estetyksi Internationaalien Pääneuvoston tarmokkaan tuen turvin. Lokakuussa 1871 Newcastlen lakko päättyi työläisten voittoon: heille säädettiin 54-tuntinen työviikko.

342 25. heinäkuuta 1871 Pääneuvosto hyväksyi Engelsin ehdotuksen Internationaalien suljetun konferenssin koollekutsumisesta Lontoossa syyskuussa 1871. Tästä lähtien Marx ja Engels tekivät suurta teoreettista ja järjestelytyötä konferenssin valmistelemiseksi: he laativat työohjelman ja päätöslauselmaehdotukset, jotka käsiteltiin Pääneuvoston istunnoissa ja esitettiin sitten Lontoon konferenssille (ks. tästä selitystä 339).

343 Ks. selitystä 217.

344 Tarkoitetaan 25.—29. syyskuuta 1865 työskennellyttä *Lontoon konferenssia*, jonka työhön osallistui Pääneuvoston jäseniä ja eri jaostojen johtajia. Konferenssissa kuultiin Pääneuvoston toimintaselostus, vahvistettiin finanssikertomus ja tulevan kongressin työjärjestys. Lontoon konferenssilla, jonka valmistelua ja työtä johti Marx, oli merkittävä sija Internationaalien syntymisessä ja järjestöllisessä muotoutumisessa.

345 Ks. selitystä 295.

346 26. toukokuuta 1871 päivätyssä Jules Favren kiertokirjeessä Ranskan ulkomaisia diplomaattisia edustajia kehoitettiin pyrkimään siihen, että Euroopan maiden hallitukset vangitsisivat ja luovuttaisivat Pariisiin kommuunin emigrantit kuten tavalliset rikolliset.

Dufaure esitti Ranskan kansalliskokouksen erikoisen valiokunnan laatiman lakiehdotuksen, joka hyväksyttiin 14. maaliskuuta 1872. Tämän lain mukaan kuuluvuudesta Internationaaliin langetettiin vankilatuomio.

347 Kesällä 1871 Bismarck ja Itävalta-Unkarin kansleri Beust ryhtyivät toimenpiteisiin kamppailukseen yhteisvoimin työ-

väenliikettä vastaan. 17. kesäkuuta 1877 Bismarck lähetti Beustille muistion, jossa hän ilmoitti Saksassa ja Ranskassa Internationaalini toimintaa vastaan suoritetuista toimenpiteistä. Elokuussa 1871 Gasteinissa ja syyskuussa 1871 Salzburgissa pidetyissä Saksan ja Itävallan keisareiden tapaamisissa käsiteltiin varta vasten kysymystä yhteisistä toimista Internationaalia vastaan.

Italian hallitus liittyi yhteiseen Internationaalini vastaiseen sotaretkeen, mikä ilmeni mm. Napolin jaoston hajottamisena elokuussa 1871 sekä Kansainvälisen työväenliiton jäsenen, mm. T. Cunon, vainoamisena.

Keväällä ja kesällä 1871 Espanjan hallitus ryhtyi ranskaisutoimenpiteisiin työväenjärjestöjä ja Internationaalini jaostoja vastaan; tänä vuoksi Espanjan liittoneuvoston jäsenet Mora, Morago ja Lorenzo joutuivat pakenemaan Lissaboniin.

- ³⁴⁸ Marxin ehdotuksesta Lontoon konferenssi kehotti Pääneuvostoa muodostamaan Englannin liittoneuvoston, sillä syksyyn 1871 tätä tehtävää oli täyttänyt itse Pääneuvosto. Lokakuussa 1871 Internationaalini Englannin jaostojen edustajista muodostettiin Britannian liittoneuvosto. Alusta pitäen tämän neuvoston johtoon pääsi kuitenkin Halesin johtama reformistiryhmä, joka alkoi vastustaa Pääneuvostoa ja tämän Irlannin kysymyksessä noudattamaa proletarisen internationalismin politiikkaa. Tässä taistelussaan Hales ja hänen kannattajansa liittoutuivat sveitsiläisten anarkistien, USA:n porvarillisreformististen aineiden yms. kanssa. Haagin kongressin jälkeen Britannian liittoneuvoston reformistinen osa kieltäytyi tunnustamasta kongressin päätöksiä ja aloitti yhdessä bakunistien kanssa parjauksempan ja Pääneuvostoa ja Marxia vastaan. Näitä vastaan esiintyi Marxia ja Engelsia aktiivisesti tukenut osa Britannian liittoneuvostoa. Joulukuun alussa 1872 liittoneuvosto jakautui kahtia. Haagin kongressin päätöksille uskollisena pysynyt osa konstituoitui Britannian liittoneuvostoksi ja otti välittömän yhteyden Pääneuvostoon, jonka toimipaikka oli siirretty New Yorkiin. Näin reformistien yritykset johtaa Britannian liittoneuvostoa haluamaansa suuntaan epäonnistuivat.

Britannian liittoneuvosto oli tosiasiallisesti olemassa vuoteen 1874. Sen toiminta lakkautui Internationaalini toiminnan päätyttyä ja opportunistien päästyä tilapäisesti voitolle Englannin työväenliikkeessä.

- ³⁴⁹ Kysymyksessä on toisen Lontoon konferenssin (1871) päätöslauselma Kansallisten neuvostojen yms. nimityksistä, joka esti erilaisilta lahkolaisryhmiltä pääsyn Internationaaliin.

- ³⁵⁰ On kysymys Bakuninin julistuksesta Venäläisille, puolalaisille ja kaikille slaavilaisille ystäville. Se julkaistiin 15. helmikuuta 1862 »Kolokol» lehden liitteinä, n:oissa 122—123.

»Kolokol» (Kello) oli venäläinen vallankumouksellisdemokraattinen sanomalehti; sitä julkaisivat 1857—1867 venäjän kielellä sekä 1868—1869 ranskan kielellä venäjänkielisin liit-

tein A. I. Herzen ja N. P. Ogarjov. Vuoteen 1865 lehti ilmestyi Lontoossa, sittemmin Genèvessä.

³⁵¹ Ks. selitystä 227.

³⁵² Ks. selitystä 228.

³⁵³ Ks. selitystä 236.

³⁵⁴ Internationaalin *Lausannen kongressi* oli koolla 2.—8. syyskuuta 1867. Pääneuvoston toimintakertomus ja eri maiden edustajien selostukset todistivat Internationaalin järjestöjen eri maissa lujittuneen. Vastoin Pääneuvoston tahtoa proudhonistit saivat tyrkytetyksi kongressille oman päiväjärjestyksensä, joten kongressissa käsiteltiin toistamiseen kysymykset osuustoiminnasta, naisten työstä, koulusivistyksestä sekä eräät muut kysymykset, jotka veivät kongressin huomion pois Pääneuvoston ehdottamien todella ajankohtaisten kysymysten käsittelystä. Proudhonistit onnistuivat viemään läpi muutamia omia päätöslauselmiaan. He eivät kuitenkaan onnistuneet saamaan käsiinsä Internationaalin johtoa. Kongressi valitsi jälleen entisen Pääneuvoston ja sen toimipaikkana pysyi edelleenkin Lontoo.

³⁵⁵ *Netšajevin jutuksi* sanotaan Pietarissa heinä—elokuussa 1871 käsitteillä ollutta oikeusjuttua salaisesta vallankumouksellisesta toiminnasta syytettyä opiskelevaa nuorisoa vastaan. Netšajev oli jo 1869 ottanut yhteyden Bakuniniin ja aloittanut toiminnan Kansan kosto -nimisen salaliittolaisjärjestön perustamiseksi Venäjän eri kaupunkeihin. Järjestö julisti »kertakaikkisen hävittämisen» anarkistisia aatteita. Kumousmielisen opiskelijanuorison ja raznotšinetsilaisten väestökerrosten edustajat liittyivät netšajevilaisiin järjestöihin tsaarivallan kiihkeän arvostelun ja taistelukehotusten puoleen vetäminä. Netšajev käytti hyväkseen Bakuninilta saamaansa Euroopan vallankumouksellisen liiton valtakirjaa ja kuvasi itsensä Internationaalin edustajaksi, millä johti harhaan perustamansa järjestön jäseniä. 1871 Netšajevin järjestö hajotettiin ja oikeudenkäynnissä tulivat ilmi Netšajevin tarkoitustensa saavuttamiseksi käyttämät seikkailuhenkiset menetelmät.

Lontoon konferenssi antoi Utinin tehtäväksi laatia lyhyt selostus Netšajevin jutusta. Tämän asemesta Utin lähetti elokuun lopulla 1872 Internationaalin Haagin kongressia varten laajan luottamuksellisen selostuksen Bakuninin ja Netšajevin työväenliiton vastaisesta vihamielisestä toiminnasta.

³⁵⁶ Ks. selitystä 232.

³⁵⁷ Ks. selitystä 231.

³⁵⁸ *Yleisen hyvän liiga* oli vuoden 1464 lopulla Ranskassa syntyneen feodaalisen ylimystön liitto, joka vastusti Ludvig XI:n ajamaa Ranskan yhdistämistä yhtenäiseksi keskitetyksi valtioksi. Liiton jäsenet esiintyivät muka Ranskan »yhteishyvän» esitaistelijoina.

- 359 »*La Solidarité*» (Solidaarisuus) oli bakuninilainen viikkolehti, joka ilmestyi ranskaksi huhti—syyskuussa 1870 Neuchâtelissa ja maalis—toukokuussa 1871 Genèvessä.
- 360 »*Tehtaaksi*» (La Fabrique) nimitettiin tuohon aikaan kellojen ja koruesineiden valmistusta Genèvessä ja sen lähistöllä. Niitä valmistivat sekä suuret ja pienet manufaktuuriyppiset verstaat että kotityöläiset.
- 361 Ks. selitystä 218.
- 362 Tarkoitetaan 5. syyskuuta 1870 päivättyä vetoomusta Internationaalien jaostoille, jonka olivat laatineet bakunistit J. Guillaume ja G. Blanc. Se julkaistiin Neuchâtelissa liitteenä »*Solidarité*» lehden 22. numeroon.
- 363 *Lyönin kapina* puhkesi 4. syyskuuta 1870, kun oli tullut tieto Sedanin tappiosta (ks. selitystä 218). Lyöniin 15. syyskuuta saapunut Bakunin yritti ottaa käsiinsä kapinan johdon toteuttaakseen anarkistisen ohjelmansa. 28. syyskuuta anarkistit tekivät vallankaappausyrityksen. Koska Bakuninilla ei ollut selvää toimintasuunnitelmaa eikä yhteyksiä työläisiin, yritys epäonnistui.
- 364 Ks. selitystä 339.
- 365 Bakunisti Robin kehotti huhtikuussa 1870 Pariisin liitto-neuvostoa tunnustamaan anarkistien Chaux-de-Fondsien edustajakoukussa perustetun liittokomitean romaaniseksi liittokomiteaksi. Kun Pääneuvosto oli selittänyt Pariisin liittoneuvoston jäsenille Sveitsissä tapahtuneen hajaannuksen merkityksen, tämä päätti, ettei sillä ollut oikeutta puuttua Pääneuvostolle kuuluvaan asiaan.
- 366 B. Malon. *La troisième défaite du prolétariat français*. (Ranskan proletariaatin kolmas tappio), Neuchâtel 1871.
- 367 *Propagandan ja vallankumouksellisen sosialistisen toiminnan jaosto perustettiin* 6. syyskuuta 1871 elokuussa hajalle lasketun geneveläisen Sosialistisen demokratian alliansin tilalle. Jaoston perustamiseen osallistuivat sen entisten jäsenten Zukovskin, Perronin ym. ohella myös eräät ranskalaiset maanpakolaiset, kuten Jules Guesde ja Benoît Malon.
- 368 »*La Révolution Sociale*» (Sosiaalinen vallankumous) oli Genèvessä ranskan kielellä lokakuusta 1871 tammikuuhun 1872 ilmestynyt viikkolehti, marraskuusta 1871 anarkistisen Juran liiton virallinen äänenkannattaja.
- 369 »*Le Figaro*», ranskalainen taantumuksellinen sanomalehti; ilmestyy Pariisissa vuodesta 1854; oli yhteydessä toisen keisarikunnan hallitukseen.
 »*Le Gaulois*» (Gallialainen) oli Pariisissa 1867—1929 ilmestynyt, suuntaukseltaan vanhoillis-monarkistinen viikkolehti, suurporvariston ja ylimystön äänenkannattaja.
 »*Paris-Journal*» (Pariisilainen lehti) oli poliisilaitokseen

- yhteydessä oleva taantumuksellinen päivälehti, jota Henry de Pene julkaisi Pariisissa 1868—1874. Lehti parjasi alhaisesti Internationaalia ja Pariisin kommuunia.
- 370 Ks. selitystä 259.
- 371 »*Marseillaisesta*» ks. selitystä 263.
»*Reveillistä*» ks. selitystä 262.
- 372 Kysymyksessä on Konferonssin erikoispäätöslauselmien toiseen jaksoon kuuluva päätöslauselma, jossa sanottiin Saksan työläisten täyttäneen kansainvälisen velvollisuutensa. Vuoden 1871 Lontoon konferenssista ks. selitystä 339.
- 373 »*Journal de Genève national, politique et littéraire*» (Genèven kansallinen, poliittinen ja kaunokirjallinen lehti) on vuodesta 1826 ilmestyvä vanhoillinen sanomalehti.
- 374 Ks. selitystä 242.
- 375 On kysymyksessä 6. kesäkuuta 1871 päivätty ulkoministerin kiertokirje Ranskan diplomaattisille edustajille. Jules Favre kehotti siinä kaikkia hallituksia taistelemaan yhteisvoimin Internationaalia vastaan. Favren kiertokirjettä koskevan Pääneuvoston julistuksen olivat kirjoittaneet Marx ja Engels. Tässä tarkoitetaan myös Sacazen selostusta, jonka tämä teki 5. helmikuuta 1872 Dufauren lakiehdotusta (ks. selitystä 346) käsitellen valiokunnan puolesta.
- 376 Tässä ja myöhemmin Marx siteeraa Genèven kongressissa hyväksytyjä ja Lontoossa englannin kielellä julkaistuja Internationaalin sääntöjä (Rules of the International Working Men's Association, 1867).
- 377 Tässä on kirjoitusvirhe. Yleisten sääntöjen 6. kohta hyväksyttiin Internationaalin Genèven kongressissa 1866. Ks. Congrès ouvrier de l'Association Internationale des Travailleurs tenu à Genève du 3 au 8 septembre 1866 (Kansainvälisen työväenliiton työkongressi, joka pidettiin Genèvessä 3.—8. syyskuuta 1866), Genève 1866, s. 13—14.
- 378 *Työväenfederaatio* perustettiin Torinossa syksyllä 1871, ja se oli mazzinistien vaikutuksen alainen. Tammikuussa 1872 federaatiosta eronneet proletaariset ainekset perustivat *Proletariaatin vapautus* -nimisen yhdistyksen, joka hyväksyttiin sittemmin Internationaaliin yhtenä sen jaostoista. Yhdistyksen johdossa oli aina helmikuuhun 1872 poliisin salainen asiamies Terzaghi.
- »*Il Proletario*» (Proletaari) oli Torinossa 1872—1874 ilmestynyt italialainen sanomalehti; se esiintyi bakunistien puolella Pääneuvostoa ja Lontoon konferenssin päätöksiä vastaan.
- 379 Marraskuussa 1871 porvarillinen demokraatti Stefanoni esitti Yleisen rationalistiseuran perustamissuunnitelman. Tämän seuran ohjelmassa sekoittuivat keskenään porvarillis-demokraattiset katsomukset ja pikkuporvarillisen utooppisen sosialismin

- aatteet (sosiaalisen kysymyksen ratkaisemiseksi he esim. ehdottivat maanviljelyssiirtoloiden perustamista). Seuran tarkoituksena oli viedä työläisten huomio pois Internationaalista ja estää tämän arvovallan leviäminen Italiassa. Stefanoni ilmoitti samalla olevansa solidaarinen Sosialistisen demokratian allianssin kanssa. Marx ja Engels paljastivat esiintymisissään Stefanonin todelliset tarkoitukset sekä anarkistien suoranaisen yhteyden porvarillisiin demokraatteihin samalla kun eräät Italian työväenliikkeen toimihenkilöt asettuivat vastustamaan Stefanonin suunnitelmia. Kaikki tämä teki tyhjiksi Stefanonin yritykset saattaa Italian työväenliike porvarillisen vaikutuksen alaiseksi.
- 380 »*Neuer Social-Demokrat*» (Uusi sosiaalidemokraatti) oli Beriilnissä 1871—1876 ilmestynyt saksalainen sanomalehti, Lassallen perustaman Saksan yleisen työväenyhdistyksen äänenkannattaja. Se kamppaili Internationaalien marxilaista johtoa ja Saksan sosiaalidemokraattista työväenpuoluetta vastaan kannattaen bakunisteja ja muiden proletariaatin vastaisten virtausten edustajia.
- 381 *Valkopaitaisiksi* eli *valkopaidoiksi* sanottiin toisen keisarikunnan poliisiprefektin järjestämiä joukkioita. Ne koostuivat luokkasemansa menettäneistä aineksista, jotka esiintyessään työläisten nimellä järjestivät provokatorisia mielenosoituksia ja mellakoita, millä antoivat aihetta todellisten työväenjärjestöjen vainoamiseen.
- 382 Pääneuvoston istunnossa 20. helmikuuta 1872 hyväksyttiin Jungin ehdotus järjestää 18. maaliskuuta Lontoossa joukkokokous Pariisin kommuunin ensimmäisen vuosipäivän merkeissä. Julkisesta joukkokokouksesta ei tullut kuitenkaan mitään, koska viime hetkessä huoneiston omistaja kieltäytyi myöntämästä toimenpiteeseen tarkoitettua salia. Internationaalien jäsenet ja entiset kommunnardit pitivät silti 18. maaliskuuta ensimmäisen proletaarisen vallankumouksen vuosipäivälle omistetun juhla kokouksen, jossa hyväksyttiin Marxin joukkokokousta varten kirjoittamat kolme lyhyttä päätöslauselmaa.
- 383 Marxin käsikirjoitus on marxilaisuuden tärkeimpiä agraarikysymystä koskevia asiakirjoja, joka syntyi sen yhteydessä, että Internationaalien Manchesterin jaostossa oli käsiteltävänä kysymys maan kansallistamisesta. Dupont ilmoitti Engelsille 3. maaliskuuta päivätyssä kirjeessään siitä sekavuudesta, joka vallitsi jaoston jäsenten agraarikysymystä koskevissa katsoimuksissa. Hän esitti samalla tulevan selostuksensa viisi kohtaa pyytäen Marxia ja Engelsiä tekemään omat huomautuksensa, jotta hän olisi voinut ottaa ne varteen ennen jaoston kokousta. Marx perusteli seikkaperäisesti näkemyksensä maan kansallistamisesta, ja Dupont turvautui laajasti tähän aineistoon pitämässään selostuksessa. Maan kansallistamista, tätä Marxin sanoja käyttääksemme, suurenmoista ongelmaa, Marx tarkasteli erottamattomassa yhteydessä proletaarisen vallankumouksen ja koko yhteiskunnan sosialistisen uudistamisen tehtäviin.

- ³⁸⁴ Kansainvälisen työväenliiton *Haagin kongressi* pidettiin 2.—7. syyskuuta 1872. Siihen otti osaa 65 edustajaa viidestätoista kansallisesta järjestöstä. Marx ja Engels johtivat henkilökohtaisesti kongressin työtä. Kongressi merkitsi päätepistettä Marxin, Engelsin ja heidän aatetovereidensa monivuotisessa taistelussa työväenliikkeessä ilmennyttä kaikenluonteista pikkuporvarillista lahkolaisuutta vastaan. Kongressi tuomitsi paheksuttavana anarkistien hajotustoiminnan ja erotti näiden johtajat Internationaalista. Haagin kongressin päätökset laskivat pohjan työväenluokan itsenäisten poliittisten puolueiden perustamiselle tulevaisuudessa.
- ³⁸⁵ Ks. selitystä 339.
- ³⁸⁶ Yhdessä Haagin kongressin (ks. selitystä 384) muiden edustajien kanssa Marx matkusti Amsterdamiin tapaamaan Internationaalien Amsterdamin jaoston jäseniä. Syyskuun 8. päivänä hän piti joukkokokouksessa puheen Haagin kongressin yhteenvedoista. Proletaarisen vallankumouksen ja proletariaatin diktatuurin aatetta herkeämättä puoltanut Marx antoi puheellaan näytteen luovasta suhtautumisesta kysymykseen niistä erilaisista muodoista, joissa eri maiden siirtyminen kapitalismista sosialismiin tapahtuu riippuen konkreettisista historiallisista oloista sekä luokkavoimien sijainnista ja voimasuhteista. Hän esitti ja perusteli teesin siitä, että vaikka useimmissa maissa proletariaatin diktatuurin pystyttämisen ja säilyttämisen kiertämättömänä ehtona on vallankumouksellisen väkivallan käyttö, eräissä maissa, kuten Englannissa, USA:ssa ja mahdollisesti Hollannissa, näissä vallitsevien tiettyjen historiallisten olosuhteiden (kehittyneen militaristisen ja virkavaltakoneiston puuttuminen) vuoksi proletariaatti voisi saavuttaa herruutensa turvautumatta vallankumoukselliseen väkivaltaan.
- ³⁸⁷ Ks. selitystä 339.
- ³⁸⁸ Kysymyksessä on kolmen keisarin — Vilhelm I:n, Franz-Joosefin ja Aleksanteri II:n — tapaaminen Berliinissä syyskuussa 1872.
- ³⁸⁹ »*Nordstern*» (Pohjantähti) oli Hampurissa 1860—1866 ilmestynyt saksalainen viikkolehti; vuodesta 1863 otti lassallelaisen suuntauksen.
- ³⁹⁰ Ks. selitystä 241.
- ³⁹¹ *Kansallisyhdistys* perustettiin 15.—16. syyskuuta 1859 saksalaisvaltioiden porvarillisten liberaalien edustajakokouksessa Frankfurt am Mainissa. Yhdistyksen perustajat pitivät päämääränään koko Saksan (paitsi Itävaltaa) yhdistämistä Preussin johdolla. Pohjois-Saksan liiton perustamisen jälkeen, 11. marraskuuta 1867 yhdistys ilmoitti toimintansa lakkauttamisesta.
- ³⁹² Vuonna 1858 prinssihallitsija erotti Manteuffelin hallituksen ja asetti valtaan maltilliset liberaalit. Porvarillinen lehdistö julisti tämän suuntauksen mahtipontisesti »*uudeksi aikakaudek-*

- si». Vilhelmin noudattaman politiikan tosiasiallisena tarkoituksena oli kuitenkin vain Preussin monarkian ja junkkereiden asemien lujittaminen. »Uusi aikakausi» valmisteli itse asiassa syyskuussa 1862 valtaan tulleen Bismarckin diktatuuria.
- ³⁹³ »*Kreuz-Zeitung*» (Ristilehti) oli saksalaisen päivälehdten »*Neue Preussische Zeitungin*» (Uuden Preussin lehden) nimitys, joka johtui lehden otsikossa olleesta rististä (Landwehrin tunnusmerkki). Lehti alkoi ilmestyä Berliinissä kesäkuusta 1848, se oli vastavallankumouksellisen hoviklikin ja Preussin junkkereiden äänenkannattaja.
- ³⁹⁴ *Saksan yleinen työväenyhdistys* oli 1863 Lassallen aktiivisella osanotolla perustettu Saksan työläisten poliittinen järjestö. Yhdistys oli olemassa vuoteen 1875, jolloin Gothan edustajakoukussa lassallelaiset ja eisenachilaiset (Liebknechtin ja Bebelin johtama puolue) yhdistyivät Saksan sosialistiseksi työväenpuolueeksi.
- ³⁹⁵ *Progressisteiksi* sanottiin kesäkuussa 1861 syntyneen preussilaisen porvarillisen puolueen edustajia. Progressistien puolue vaati Saksan yhdistämistä Preussin johdolla, yleissaksalaisen parlamentin koollekutsumista ja edustajakamarille vastuuvollisen liberaalisen ministeristön muodostamista.
- ³⁹⁶ Kysymystä liitoista käsiteltiin Preussin maapäivillä tammi-kuussa 1865, koska työläiset olivat esittäneet vaatimuksia elinkeinoasetuksen niiden pykälien kumoamisesta, jotka kielsivät liittoutumisen ja lakot. Progressistit taas vaativat kumoamaan elinkeinoasetuksen 181. pykälän, joka kielsi työnantajia keskeyttämästä töitä pakottaakseen työläiset myönnytyksiin. Demagogisessa tarkoituksessa he vaativat sitä paitsi kumottavaksi 182. pykälän, joka edellytti työläisten rankaisemista yllyttämisestä lakkoon. 14. helmikuuta 1865 Preussin maapäivät kosusivat vain pykälät 181 ja 182, mutta jättivät tyydyttämättä työläisten vaatimukset.
- ³⁹⁷ Näin Marx nimitti ironisesti Preussissa voimassa ollutta elinkeinoasetusta. 1700-luvulla Preussin provinseissa olivat »pakkolissäännön» nimellä voimassa feodaaliset säännöt, jotka myönsivät tilanomistaja-junkkereille kaikki oikeudet miellivallan harjoittamiseen maaorjatalonpoikien suhteen.
- ³⁹⁸ Keväällä 1861 Marx ryhtyi toimiin Preussin kansalaisuuden palauttamiseksi, mikä kuitenkin kiellettiin häneltä sillä muodollisella syyllä, että hän oli 1845 »vapaaehtoisesti» luopunut Preussin kansalaisuudesta.
- ³⁹⁹ Ks. selitystä 199.
- ⁴⁰⁰ Ks. selitystä 236.
- ⁴⁰¹ Ks. selitystä 198.
- ⁴⁰² Ks. selitystä 199.

- ⁴⁰³ On puhe A. Haxthausenin kirjasta *Ueber den Ursprung und die Grundlagen der Verfassung in den ehemals slavischen Ländern Deutschlands in allgemeinen und des Herzogthums Pomern im besondern.* (Yhteiskuntajärjestelmän synnystä ja perusteista Saksan entisillä slaavilaisilla alueilla yleensä ja eritoten Pommerin herttuakunnassa). Kirja ilmestyi Berliinissä 1842.
- ⁴⁰⁴ *13. kesäkuuta 1849* pikkuporvarillinen vuoripuolue järjesti rauhanomaisen vastalausemielensäntöksen estääkseen ranskalaisen joukkojen lähettämisen Italiaan, vallankumouksen tukahduttamiseen. Sotaväki hajotti mielenosoituksen. Monet vuoripuolueen johtajat vangittiin ja karkotettiin tai heidän oli pakko lähteä Ranskasta maanpakoon.
- ⁴⁰⁵ *Mutuelisteiksi* (sanasta *mutuel* — keskinäinen) sanoivat itseään 1860-luvulla proudhonistit, jotka esittivät reformistisen pikkuporvarillisen suunnitelman työtätekevien vapauttamisesta keskinäisavun (osuuskuntien, keskinäisavun yhdistysten yms.) tietä.
- ⁴⁰⁶ Tarkoitetaan vuoden 1871 Lontoon konferenssin seuraavia päätöslauselmia: Kansallisten neuvostojen yms. nimityksistä (II päätöslauselma, kohdat 1, 2, 3), Työväenluokan poliittisesta toiminnasta (IX päätöslauselma), Sosialistisen demokration allianssista (XVI päätöslauselma) ja Hajaannuksesta romaanisessa Sveitsissä (XVII päätöslauselma).
- ⁴⁰⁷ *4. syyskuuta 1870*, sen jälkeen kun oli saapunut tieto ranskalaisen joukkojen tappiosta Sedanin edustalla, Pariisissa alkoi toisen keisarikunnan kukistamiseen ja tasavallan julistamiseen johtanut kansanjoukkojen vallankumouksellinen esiintyminen. Tuolloin syntyneeseen väliaikaiseen hallitukseen tuli kuitenkin maltillisten tasavaltalaisten ohella myös monarkisteja. Tämä Pariisin sotilaskuvernööri Trochun ja hänen tosiasiallisen innoittajansa Thiersin johtama hallitus pelkäsi kansanjoukkoja ja elätteli Ranskan porvaristolle ja tilanherrapiireille ominaisia antautumismielialoja. Sen vuoksi hallitus asetui kansallisen kavalluksen tielle ja solmi katalan sopimuksen ulkoisten vihollisten kanssa.
- ⁴⁰⁸ Tarkoitetaan Pääneuvoston oikeuksia laajentaneita Baselin kongressin päätöslauselmia organisaatiokysymyksestä.
- ⁴⁰⁹ »*Il Proletariosta*» ks. selitystä 378.
»*Gazzettino Rosa*» (Punainen lehti) oli Milanossa 1867—1873 ilmestynyt italialainen päivälehti, vasemmistomazzinistien äänenkannattaja. Vuonna 1871 lehti esiintyi Pariisin kommuunin puolesta ja julkaisi Internationaalien aineistoja. Vuodesta 1872 oli bakunistien vaikutuksen alainen.
- ⁴¹⁰ »*La Liberté*» (Vapaus) oli Brysselissä 1865—1873 ilmestynyt belgialainen demokraattinen sanomalehti; vuodesta 1867 yksi Internationaalien äänenkannattajista Belgiassa.

- 411 Vuoden 1871 ranskalaisen jaoston perusti Lontoossa syyskuussa 1871 ryhmä ranskalaisia maanpakolaisia. Jaoston johto solmi kiinteät yhteydet Sveitsin bakunisteihin ja toimi yhdessä näiden kanssa yhtyen näiden hyökkäilyihin Internationaalinen järjestöperiaatteita vastaan. Jaostoa ei hyväksytty Internationaaliin, koska sen sääntöjen eräät kohdat olivat ristiriidassa Internationaalien yleisten sääntöjen kanssa. Myöhemmin jaosto hajosi erillisiksi ryhmiksi.
- 412 Tässä on kyse *Kiertokirjeestä kaikille Kansainvälisen työväenliiton federaatioille*, jonka hyväksyi 12. marraskuuta 1871 Sonvillierissä pidetty bakunistien Juran federaation edustajakokous. Tämä kiertokirje kiisti Lontoon konferenssin päätökset ja Pääneuvoston oikeudet sekä kehotti kaikkia federaatioita vaatimaan kongressin viipymätöntä koollekutsumista, jotta tämä tarkistaisi yleiset säännöt ja tuomitsisi Pääneuvoston.
- 413 »*Ficcanaso*» (Liero) oli Torinossa 1868—1872 ilmestynyt tasavaltalainen satiirinen päivälehti, vasemmistolaisen mazzinistien äänenkannattaja.
- 414 Ks. selitystä 368.
- 415 Ks. selitystä 231.
- 416 Engels tarkoittaa Romaanisen liittokomitean vastausta Sonvillierin edustajakokouksen 16 osanottajan kiertokirjeeseen.
- 417 Ks. selitystä 223.
- 418 *Saksilaisten sosiaalidemokraattien edustajakokous* pidettiin Chemnitzissa 6.—7. tammikuuta 1872. Muiden kysymysten (äänioikeudesta, ammattiliittojen järjestämisestä jne.) ohella edustajakokous käsitelti kysymystä suhteesta Sonvillierin kiertokirjeeseen (ks. selitystä 412) sekä Internationaalien sisällä tapahtuneesta taistelusta anarkisteja vastaan. Edustajakokous ilmaisi yksimielisen kannatuksensa Pääneuvostolle ja hyväksyi vuoden 1871 Lontoon konferenssin päätökset.
- 419 *Internationaalinen Belgian federaation edustajakokous* työskenteli 24.—25. joulukuuta 1871 Brysselissä. Sonvillierin kiertokirjettä käsiteltäessä sen osanottajat eivät kannattaneet Sveitsin anarkistien vaatimusta yleisen kongressin viipymättömästä koollekutsumisesta. Edustajakokous antoi kuitenkin Belgian liittoneuvoston tehtäväksi laatia Internationaalien uusien sääntöjen luonnos, jotta se olisi voitu käsitellä Haagin kongressissa (ks. selitystä 384).
- 420 Ks. selitystä 380.
- 421 Ks. selitystä 355.